

‘V-z-r’ Kökü ve Türevlerinin Kur’ân-ı Kerim’de Kullanımı

ZEKİ HALİS*

Öz: Hidayet kitabı olan Kur’ân, insanların anlaması için gönderilmiştir. Bu ise ancak onun kelimelerini iyi bir şekilde anlamakla olur. Bu yüzden Kur’ân’da kullanılan kelimeler tam olarak bilinmeden, Kur’ân’ın iyi bir şekilde anlaşılması mümkün değildir. “V-z-r” kökü ve türevleri de Kur’ân’da kullanılan ve anlaşılması gereken kelimelerdendir. İşte bu makalede, Kur’ân’da kullanılan “v-z-r” kökü ve türevleri incelenmiştir. Önce bu kök hakkında etimolojik alan incelemesi yapılmış, sonra bu kökten gelen ve Kur’ân’da kullanılan isim ve fiiller, geçtiği yerler göz önünde bulundurularak ele alınıp incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur’ân, vizr, evzar, vezir, vezer, kök, türev, kullanım.

* Yrd. Doç. Dr. | Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü

Usage of the Root ‘W-z-r’ and Its Derivatives in Holy Quran

ZEKİ HALİS

Abstract: The Qur’an is a guidance book revealed to be understood. This, however, would be possible by understanding its words. So, without knowing words used in the Qur’an exactly, Qur’an cannot be understood well. The root of the “w-z-r” and its derivatives are used in the Qur’an. So, these words should be understood in good way. In this article, the “w-z-r” root and its derivatives which are used in the Qur’an were investigated. Firstly, the etymological field study of this root was examined. Then, this root's nouns and verbs which used in the Qur'an were examined.

Keywords: Qur’an, wizr, awzar, wazeer, wazar, root, derivate, usage.

Giriş

İnsanları küfürden ve her türlü günahattan uzaklaştırmak, Kur'ân'ın nüzül gayelerindedir. Allah Teâlâ insanlardan, doğru yolda yürümelelerini istemekle birlikte, onlara seçme hürriyeti de vermiştir. Bu yüzden insanoğlu günaha giden yolu tercih etme imkânına sahiptir. Fakat insan tercih edip işlediği bu günahın yükünü ve cezasını kendisi çekecektir. İşlediği günahın cezasını ne başkasına yükleyebilecek ne de başka birinin işlediği günahın cezasını çekmek zorunda kalacaktır. Yani kişinin hatasının cezası bireyseldir.

İşte Kur'ân'da v-z-r kökü ve türevlerinin kullanıldığı yerlerin birçoğunda bu manaya değinilmektedir. Adeta bu kökün kullanıldığı yerlerde anlatılmaya çalışılan ana konu budur. “Vızr” وُزِّرَ ve çoğulu “evzâr”, أُوْزِرَ ismi fail olan “vâzire”, وَزِيرٌ isim formlarıyla “teziru” تَزِيرٌ ve “yezirûn” يَزِيرُونَ gibi fiil formlarının kullanıldığı yerlerde ana mefhum bu bağlamda cereyan etmektedir. Bu kelimelerin geçtiği ayetlerde, herkesin kendi günahını ve yükünü taşıyacağı, başkasının günahıyla cezalandırılmayacağı ve günahkârların taşıdığı yükün çok kötü olacağı defaatle zikredilmiştir. Böylece cezaların bireyselliğine vurgu yapılarak, bazı geçmiş kavimlerde ve Araplarda var olan, suçlunun yerine başkasının cezalandırılması uygulaması reddedilmiştir. Bununla birlikte başkalarını dalalete sürükleyenlerin, hem kendi günahlarının cezasını, hem de dalalete sevk etmelerinin cezasını çekecekleri bildirilmiştir.

Yine bu kökten isim formunda olan ve sığınak manasına gelen “vezer” وُزِّرَ kelimesi ile yardımcı ve destekçi manasına gelen “vezir” وَزِيرٌ kelimeleri de Kur'ân'da kullanılmıştır.

1. V-z-r Kökünün Etimolojik Yapısı

V-z-r وُزِّرَ kökü sülâsî ikinci babdandır. Fiil şekli ¹ وُزِّرَ ve ² وُزِّرَ

¹ Ebu İshâk İbrahim b. es-Serî ez-Zeccâc, *Meânî'l-Kur'ân ve İ'râbub*, (Thk. Abdulcelil Abduh Şilbî), Âlemu'l-Kutub, Beyrut 1988, III, 231.

² Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, (Thk. Abdulhamit Hindâvî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 2003, IV, 366; Ma'mer b. el-Müsennâ, Ebû Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'ân*, (Thk. Fuat Sezgin), Mektebetu'l-Hancı, Kahire Ts., I, 372; el-Ahfeş, *Meânî'l-Kur'ân*, s. 178; Ebû Ca'fer Muhammed İbn-i Cerir et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vilî'l-Kur'ân*, *Tefsîru't-Taberî*, (Thk. Komisyon), el-Mektebetu't-Tevfikîyye, Kahire 2004, VII, 190; Ebû Ca'fer en-Nehhâs, *Meânî'l-Kur'ân*, (Thk. Yahya Murâd) Dâru'l-Hadis, Kahire 2004, I, 329; Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail el-Mursî İbn Side, *el-Mubkem*

ve ³ وَزَّرَ يَزِرُ şeklinde gelen, ismi faili, وازر olan⁴ bu fiil temelde, “taşımak”⁵ ve “günah işlemek”⁶ manalarına gelmektedir. İsmi mefulü ise موزور şeklindedir.⁷ Ma'mer b. el-Müsennâ وَزَّرْتُهُ fiilinin فعلته ve أثمته “yaptım” ve “günah işledim” manasına geldiğini söylemiştir.⁸ وَزَّرَ الرَّجُلَ و قد وزر فلان ve ifadeleri de, “günah işledi” manasına gelmektedir.⁹

Ayrıca وزر kökünün sülâsî hali, “yendim”, “galip oldum” manasına da gelmektedir. Bu manadan olmak üzere وَزَّرْتُ فَلَانَا ifadesi “ona galip geldim” manasına gelmektedir.¹⁰

Yine bu sülâsî kök “ulaşmak”, “elde etmek” manasına da gelmektedir. Mesela, وَزَّرْتُ الشَّيْءَ ifadesi “ona ulaştım, onu elde ettim” manasına gelmektedir.¹¹ İbn Atiyye'nin aktardığına göre Ebu Ubeyde, genel olarak insanların bu fiilin ismi mefulü olan “mevzûr” kelimesini مَازُور şeklinde söylediklerini ifade etmiştir. Bu kelime مَاجُور kelimesiyle karşılaştırıldığında genelde Araplar مَازُور şeklinde telaffuz ederler. Hz. Peygamber (a.s.) da kabirlerden dönüp gelen kadınlarla karşılaştığında onlara فارجعن مَازُورات غير مَاجورات yani “sevap kazanmış olarak değil de günahkâr olarak dönün”¹² demiştir. Bu kullanım lafza ittibâ maksadıyla

ve'l- Mubîtu'l-A'zam, (Thk. Abdulhamit Hindâvî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2000, IX, 103; Cârullah Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâga*, Dâru'l-Fikr, Beyrût 2006, s. 673; Ebû Muhammed Abdül-Hak İbn Atiyye el-Endülüsî, *el-Mubarreru'l-Veciz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Dâru İbn-i Hazm, Beyrut 2002, s. 615; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Hadis, Kahire 2003, IX, 288; Muhammed Murtaza el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs min Cevâbiril-Kâmûs*, (Thk. Komisyon), Matbaatu Hükümet-i Kuveyt, Kuveyt 1965-2001, XXIV, 359.

³ İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Veciz*, s. 681.

⁴ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, IV, 366; ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 231; ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâga*, s. 673; İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Veciz*, s. 615; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 359.

⁵ ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâga*, s. 673; İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Veciz*, s. 615; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 359.

⁶ Mamer b. Müsenna, *Mecâzu'l-Kur'ân*, I, 372; ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 231; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 359.

⁷ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, IV, 366; İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Veciz*, s. 615.

⁸ Mamer b. Müsenna, *Mecâzu'l-Kur'ân*, II, 153.

⁹ et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, VII, 190; ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâga*, s. 673.

¹⁰ İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sibâh Tâcu'l-Luga ve Sibâbu'l-Arabiyye*, (Thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1990, *es-Sibâh*, II, 845; Ebu'l Hüseyin Ahmed İbn-i Zekerîyya İbn Fâris, *Mekâyisu'l-Luga*, Dâru'l-Hadis, Kahire 2008, s. 954; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 288.

¹¹ el-Cevherî, *es-Sibâh*, II, 845.

¹² İbn Mâce, *Cenâiz*, 50.

dır.¹³ ez-Zebîdî de, yukarıdaki hadiste موزور kelimesinin مأجور kelimesi ile yan yana gelmesinden dolayı uyum maksadıyla vav harfinin hemzeye kalb olunduğunu söylemiştir.¹⁴

Bu kökün ifâl babına girmiş hali ise ¹⁵أَوْزَرَ فَلَا تُشِيءُ ve ¹⁶أَوْزَرَهُ örneklerinde olduğu gibi أَوْزَرَهُ “elde etti” manasına gelmektedir.¹⁶ Ebû Ubeyde sülâsî hali وَزَّرَتْ şeklinde gelen bu fiilin tef'îl babında ise وَزَّرَتْ şeklinde geldiğini söylemiştir.¹⁷ Mufâale babından olan المَوَازِرَةُ (Muvâzere) ise “yardım etmek”¹⁸ “takviye etmek”¹⁹ manalarına gelmektedir.

Müfessirler ve dilciler mufâale babından وَازَرَ “Vâzera” fiili ile Fetih suresinde geçen “Âzera” فَازَرَهُ fiili arasında bir bağlantı aramışlar ve iki fiilinde aynı kökten olabileceğini, fiilin başındaki vâv'ın elife ya da elifin vâv'a çevrilmiş olabileceğini söylemişlerdir. Mamer b. Müsenna, ²⁰أَوْزَرَ ifadesinin كان لي ظهرا “bana yardımcı/zahr oldu” manasına geldiğini, ²¹أَوْزَرَ ifadesinin de صار لي وزيراً “benim yardımcım oldu” manasına geldiğini söylemiştir.²⁰

İbn Düreyd hem وَازَرَ fiilinin hem de وَازَرَ fiilinin yardım etmek manasına geldiğini söylemiştir.²¹ el-Farisi ise وَازَرَ fiilinin bir şekli olabileceğini söylemiş ve bu duruma benzer olan, ²²أَكَدَتْ وَوَكَدَتْ، أَصَدَتْ وَوَكَدَتْ fiillerini örnek göstermiştir.²²

Vızr kökünün iftial babına girmiş hali olan الْإِزَارُ “ittizâr” da “günah işlemek” manasına gelmektedir.²³ Ebû Amr eş-Şeybânî, bu manadan olmak üzere şöyle bir beyit aktarmıştır: ²⁴أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ جَدِّي وَمِنْ لَعْنِي وَزَرِي فَكُلُّ

¹³ İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Veciz*, s. 615.

¹⁴ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 359.

¹⁵ İbn Fâris, *Mekâyisü'l-Luga*, s. 954.

¹⁶ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 360.

¹⁷ Mamer b. Müsenna, *Mecâzu'l-Kur'ân*, I, 372.

¹⁸ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan İbn Düreyd, *Cemberetu'l-Luga*, (Thk. Remzi Münir Ba'lebekî), Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, Beyrut 1987, II, 712; er-Râgib el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2001, s. 536.

¹⁹ İbn Sîde, *el-Mubkem*, IX, 104; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 288; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 360.

²⁰ Mamer b. Müsenna, *Mecâzu'l-Kur'ân*, II, 18.

²¹ İbn Düreyd, *Cemberetu'l-Luga*, II, 712.

²² Ebû Ali el-Hasan b. Abdulgaffâr el-Fârisî, *el-Hüccetü fî İlelil'l-Kıraâtis-sEb'*, (Thk. Komisyon), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2007, III, 517.

²³ Ebû Amr eş-Şeybânî, *Kitâbu'l-Cim*, (Thk. Komisyon), el-Hey'etu'l-Âmme li-Şuûni'l-Metâbü'l-Emîriyye, Kahire 1975, II, 72; el-Cevherî, *es-Sıhâb*, II, 845; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 288; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 360.

امرئى لا بدّ متزّر “Ciddi ve şakadan yaptığım günahımdan dolayı Allah’a istiğfar ediyorum. Çünkü mutlaka her kişi günah işler.”²⁴

Bu kökten gelen ve isim ve mastar olarak kullanılan vizr الوزر kelimesi de, “ağır yük”,²⁵ “ağırlık”, “yük”,²⁶ “günah”²⁷ ve “ağır günah yükü”²⁸

²⁴ Ebû Amr eş-Şeybânî, *Kitâbul-Cim*, II, 72; ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâga*, s. 673.

²⁵ en-Nehhâs, *Meânî'l-Kur'an*, II, 619; Ebû Ubeyd Ahmed b. Muhammed el-Herevî, *el-Garîbeyn fî'l-Kur'an ve's-Sünne*, (Thk. Ahmed Ferîd el-Mizyedî), Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke 1999, VI, 1994; İbn Sîde, *el-Mubkem*, IX, 103; ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâga*, s. 673; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Câmi li Abkâmil-Kur'an*, (Thk. İmâd Zeki el-Bârûdî, Hayrî Saîd) el-Mektebetu't-Tevfikiyye, Kahire 2008, X,188; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 287; Mecduddîn Muhammed b. Yakub el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhîb*, (Thk. Komisyon), Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 2005, s. 492; Muhammed b. Muhammed b. Mustafa Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm (Tefsîru Ebi's-Suûd)*, (Thk. Muhammed Subhî Hasan Hallâf), Dâru'l-Fikr, Beyrut 2011, III, 35; Muhammed Tahir İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr*, Dâr-u Suhûn, Tunus 1997, VII, 191; Muhammed el-Emin b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkitî, *Edvâu'l-Beyân fî İzâbil-Kur'an bi'l-Kur'an*, (Thk. Muhammed Abdulaziz el-Hâlidî), Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut 2006, s. 541; Muhammed Reşit Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, Dâru'l-Menâr, Kahire 1947, VIII, 246; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Matbaai Ebuzyiya, İstanbul 1935-1939, V, 3985 ve VI, 4609; Muhammed Mütevelli eş-Şarâvî, *Tefsîru's-Şarâvî*, Dâru Ahbârî'l-Yevm, Ts. Tefsir, VII, 4025 ve XIV, 8417.

²⁶ ez-Zeccâc, *Meânî'l-Kur'an*, III, 372; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, (İlmi Kontrol ve Thk. Bekir Topaloğlu, Abdullah Başak) Mizan Yayınevi, İstanbul 2007-2010, IX, 233; Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdullah b. Sehl el-Askerî, *el-Furûku'l-Lugaviyye*, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut 2013, s. 262; İbn Dureyd, *Cemberetu'l-Luga*, II, 712; Ebu'l-Hasan Ali b. İsa er-Rummânî, *Tefsîru Ebi'l-Hasan er-Rummânî*, *el-Câmi Li İlmî'l-Kur'an*, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, (Thk. Hudr Muhammed Nebhâ) Beyrut 2009, s. 242; Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Muhammed ed-Dâmegânî, *el-Vucûb ve'n-Nezâir li-Elfâzi Kitâbillahî'l-Azîz*, (Thk. Muhammed Hasan Ebu'l-Azm ez-Zefitî), Vizâretü'l-Evkâf, Kahire 1992, II, 294; Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, Daru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut Ts. IV, 115; Eminu'l-İslâm Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasan et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, Dâru'l-Ulûm, Beyrut 2005, IV, 30; Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah İbn Arabî, *Abkâmu'l-Kur'an*, (Thk. Rıza Ferenc el-Hümâmî) el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut 2009, II, 245; İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Vecîz*, s. 1133; el-Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmil-Kur'an*, VII, 129; el-Allame Nizamuddin el-Hasan b. Muhammed b. Hüseyin el-Kummî en-Nisâbüri, *Garâibu'l-Kur'an ve Ragâibu'l-Furkân*, (Thk. Zekeriya Umeyrât), Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut 1996, III, 68; Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. el-Kelbî İbn Cüzey, *et-Tesbîl li-Ulûm't-Tenzil*, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut 1995, I, 294 ve I, 484; Ebu Bekir er-Râzî, *Tefsîru Garîbil-Kur'an*, s. 249; Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr, el-Câmi Beyne Fenmeyîr-Rivâye ve'd-Dirâye Min İlmî't-Tefsîr*, Dâr-ı İbn-i Hazm, Beyrut 2000, s. 572; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 358; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3985; İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr*, XV, 51 ve VIII, 207; Muhammed Hüseyin et-Tabâtabâî, *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'an*, Müessesetu'l-A'lamî li'l-Matbûât, Beyrut 1997, XIII, 57.

²⁷ Mukâtil b. Süleyman el-Belhî, *el-Vucûb ve'n-Nezâir fî'l-Kur'ani'l-Kerîm*, (Thk. Ahmet Ferîd el-Mizyedî), Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut 2008, s. 129; Mamer b. Müsenna, *Mecâzu'l-Kur'an*, I, 190 ve I, 358; et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, VII, 190; İbn Dureyd,

gibi manalara gelmektedir. Bu kelimenin çoğulu ise “evzâr”dır.²⁹ Vizir kökünden gelip isim olarak kullanılan ve Kur'ân-ı Kerim'de de geçen diğer bir kelime ise الوزر “vezer”dir. Vezer, “melce'-sığınak”,³⁰ “dağ”,³¹ “kendisine sığınılan dağ”,³² “erişilmez ve korunaklı dağ”,³³ “dağda sığımlı-

Cemberetu'l-Luga, II, 712; en-Nehhâs, *Meâni'l-Kur'ân*, I, 329; er-Rummâni, *Tefsîru Ebî'l-Hasan er-Rummâni*, s. 242; et-Tûsi, *et-Tibyân*, VI, 457; ed-Damegâni, *el-Vucûb ve'n-Nezâir*, II, 294; Fahreddin er-Râzi, *Mefâtibu'l-Gayb*, (Thk. İmâd Zeki el-Bârudi) el-Mektebetü't-Tevfikîyye, Kahire 2003, XII, 170; Muhammed b. Yûsuf Ebû Hayyân Esîru'd-Dîn, *Tuhfetu'l-Erib Bimâ fî'l-Kur'ân mine'l-Garib*, Matbaatu'l-İhlas, Hamâ 1926, s. 133; el-Firûzâbâdi, *el-Kâmûsü'l-Mubît*, s. 492; Ebu Bekir er-Râzi, *Tefsîru Garibî'l-Kur'ân*, s. 249; Eyyûb b. Musa el-Hüseynî el-Kefevî Ebu'l-Bekâ, *el-Küllîyyât, Mu'cemun fî'l-Mustalahât ve'l-Furûki'l-Lugaviyye*, (Thk. Adnan Dervîş-Muhammed el-Misrî), Müessesetu'r-Risâle Nâşirûn, Beyrut 1998, s. 947; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 358; eş-Şevkânî, *Fetbu'l-Kadîr*, s. 989; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4609; eş-Şinkitî, *Edvâu'l-Beyân*, s. 541; Ahmed Mustafa el-Merâgî, *Tefsîru'l-Merâgî*, Şirketu Mektebe ve Matbaa-i Mustafa el-Bâbi, 1946, XV, 21.

²⁸ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, IV, 366, İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Vecîz*, s. 610.

²⁹ Mamer b. Müsenna, *Mecâzu'l-Kur'ân*, I, 190 ve I, 358; en-Nehhâs, *Meâni'l-Kur'ân*, I, 329; el-Herevî, *el-Garibeyn*, VI, 1994; et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, VII, 190, ve XV, 55; İbn Sîde, *el-Mubkem*, IX, 103; İbn Fâris, *Mekâyîsü'l-Luga*, s. 954; Ebu'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdulcebbâr et-Temimî el-Mervezî, es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, (Thk. Ebû Temim Yâsir b. İbrahim), Dâru'l-Vatan, Riyad 1997, II, 99; İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Vecîz*, s. 610; el-Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmi'l-Kur'ân*, X, 188; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 288; eş-Şevkânî, *Fetbu'l-Kadîr*, s. 517; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 358; İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr*, VII, 191; Reşit Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, VII, 361.

³⁰ Ebû Zekerîyya Yahya b. Ziyâd el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, (Thk. Komisyon), el-Hey'etu'l-Misriyyetu'l-Âmmetu Li'l-Kitâb, Kahire 1980-2001, III, 210; el-Askerî, *el-Furûku'l-Lugaviyye*, s. 262; Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *Tefsîru Garibî'l-Kur'ân*, (Thk. Es-Seyyid Ahmed Sakr), Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut 1978, s. 499; İbn Dureyd, *Cemberetu'l-Luga*, II, 712; el-Cevherî, *es-Sibâh*, II, 845; İbn Fâris, *Mekâyîsü'l-Luga*, s. 954; Ebû Muhammed el-Kaysî Mekki b. Ebî Tâlip, *Tefsîru'l-Müşkil min Garibî'l-Kur'ân*, (Thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb), Mektebetu'l-Meârif, Riyad 1985, s. 286; Ebû Muhammed el-Kaysî Mekki b. Ebî Tâlip, *el-Umde fî Garibî'l-Kur'ân*, (Thk. Yusuf Abdurrahman el-Mar'âşlî), Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1981, s. 325; et-Tûsi, *et-Tibyân*, IV, 337; et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, IV, 137; Ebu'l-Ferec Cemâleddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *Tezkiretu'l-Erib fî Tefsîri'l-Garib*, (Thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb), Mektebetu'l-Meârif, Riyad 1986, II, 259; Ebû Hayyân, *Tuhfetu'l-Erib*, s. 134; Ebu Bekir er-Râzi, *Tefsîru Garibî'l-Kur'ân*, s. 249; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 287; Şihabuddîn Ahmed b. Muhammed b. İmâd İbnü'l-Hâim, *et-Tibyân fî Tefsîr-i Garibî'l-Kur'ân*, (Thk. Dâhî Abdalbâki Muhammed), Dâru'l-Garibî'l-İslâmî, Beyrut 2003, s. 329; Ebu'l-Bekâ, *el-Küllîyyât*, s. 948; Muhammed b. İsmail el-Emîr es-San'ânî, *Tefsîru Garibî'l-Kur'ân*, (Thk. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk), Dâr İbn Kesîr, Beyrut 2000, s. 314.

³¹ en-Nehhâs, *Meâni'l-Kur'ân*, I, 329; el-Cevherî, *es-Sibâh*, II, 845; Ebu Bekir er-Râzi, *Tefsîru Garibî'l-Kur'ân*, s. 249.

³² Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, IV, 366; ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 357 ve V, 252; Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmet b. İbrahim es-Semerikandî, *Babru'l-Ulüm Tefsîrû's-Semerikandî*, (Thk. Ali Muhammed Muavviz, Adil Ahmet Abdü'l-Mevcut), Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut 1993, III, 426; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 288.

lacak yer”³⁴ ve “kendisinde korunulan dağ ya da kale”³⁵ manalarına gelmektedir.

Vizr kökünden gelen ve isim olarak kullanılan diğer bir kelime ise “vezîr” lafzıdır. Bu kelime sözlükte, “yardımcı”³⁶ ve “destekçi”³⁷ manalarına gelmektedir.

2. V-z-r Kökünün Kur’ân-ı Kerîm’de Kullanımı

V-z-r kökü ve türevleri Kur’ân-ı Kerîm’de 14 ayette, 27 kez geçmektedir. Bunlardan yedi tanesi fiil, yirmi tanesi ise isim kalıbındadır. Fiil şeklinin beş tanesi, تَزِرٌ³⁸ “teziru” şeklinde sülâsî babdan, iki tanesi ise يَزِرُونَ “yezirûn” şeklinde³⁹ yine sülâsî babdan gelmiştir. İsim şeklinin ise yedi tanesi الوِزْر “vizr”,⁴⁰ beş tanesi “vizr” kelimesinin çoğulu olan الوِزَار “evzâr”,⁴¹ beş tanesi bu kökün ismi faili olan وَازِرَةٌ “vâzire”,⁴² iki tanesi وَزِيرٌ “vezîr”⁴³ ve bir tanesi de وَزَرَ “vezer”⁴⁴ kalıbında gelmiştir.

2.1. Fiil Şeklinde Kullanımı

Yukarıda da belirtildiği gibi v-z-r kökünün fiil hali Kur’ân-ı Kerîm’de yedi yerde kullanılmıştır. Bu fiillerin beş tanesi müfred halde gelmiştir. Bunların da dördü, وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى şeklinde,⁴⁵ bir tanesi, أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ şeklinde⁴⁶ gelmiştir. Çoğul şeklinde gelenler ise وَزَرَ وَزَرَ أُخْرَى şeklinde⁴⁷ gelmiştir. Görüldüğü gibi beş ayette de وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى şeklinde aynı ifadeler kullanılmış, fakat siyak ve sibaka bağlı olarak dört ayet وَلَا تَزِرُ

³³ İbn Sîde, *el-Mubkem*, IX, 103; İbn Manzûr, *Lisânul-Arab*, IX, 287; el-Firûzâbâdî, *el-Kâmîsu'l-Mubît*, s. 492; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 358.

³⁴ el-Herevî, *el-Garîbeyn*, VI, 1995; el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 536.

³⁵ İbn Kuteybe, *Tefsîru Garîbî'l-Kur’ân*, s. 500.

³⁶ el-Mâturîdî, *Te’vilâtu'l-Kur’ân*, X, 251; el-Cevherî, *es-Sihâb*, II, 845; İbn Manzûr, *Lisânul-Arab*, IX, 288; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 360.

³⁷ Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes’ûd el-Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, Dâru İbn-i Hazm, Beyrut 2002, s. 927; İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Vecîz*, s. 1383; er-Râzî, *Mefâtîbul-Gayb*, XIX, 15.

³⁸ En’âm, 6/164; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7; Necm, 53/38.

³⁹ En’âm, 6/164; Nahl, 16/25.

⁴⁰ En’âm, 6/31; İsrâ, 17/15; Taha, 20/100; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7; Necm, 53/38; İnşirâh, 94/2.

⁴¹ En’âm, 6/31; Nahl, 16/25; Taha, 20/87; Muhammed, 47/4.

⁴² En’âm, 6/164; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7; Necm, 53/38.

⁴³ Taha, 20/29; Furkân, 25/35.

⁴⁴ Kiyâme, 75/11.

⁴⁵ En’âm, 6/164; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7.

⁴⁶ Necm, 53/38.

⁴⁷ En’âm, 6/31; Nahl, 16/25.

şeklinde başlamışken bir ayet *آلا تر* şeklinde başlamıştır. Çoğul olarak gelen iki fiil ise *آلا ساء ما يترون* şeklinde gelmişlerdir.

Yukarıda da belirtildiği gibi *وَرَزَّ يَزِرُ* fiilinin temel manalarından birisi “taşımak/yüklenmek”tir.⁴⁸ Kur'ân-ı Kerim'de kullanılan bu fiilleri müfessirlerin bir kısmı “taşımak” manasında açıklarken bazıları da “günah işlemek” manasında açıklamışlardır.

Bu yüzden, *ولا ترزُ وازرة ووزر أخرى* ayeti ile *آلا ترزُ وازرة ووزر أخرى* ayeti genel olarak müfessirler tarafından şu şekillerde açıklanmışlardır: “Hiç bir kimse başkasının yükünü taşımaz”;⁴⁹ “hiçbir günahkâr başkasının günahını taşımaz”;⁵⁰ “hiçbir kimse başkasının günahı sebebiyle cezalandırılmaz”;⁵¹ “hiç kimse başkasının günahını yüklenmez”;⁵² “hiç kimse başkasının günahıyla günahkâr olmaz ve ondan dolayı cezalandırılmaz”⁵³ ve “vebal yüklenen hiçbir nefis diğerinin vebalini çekmez.”⁵⁴

Mesela İbn Abbas En'am 164'üncü ayette geçen *ولا ترزُ وازرة ووزر أخرى* ayetini *لا تحمل حاملة حمل أخرى من الذنوب* “Hiçbir nefis başka bir nefsin günah türünden olan yükünü taşımaz” şeklinde açıklamış ve akabinde *لا تؤخذ نفس بذنب نفس أخرى و يقال لا تعذب نفس بغير ذنب و يقال لا تحمل حمالة ذنب أخرى بطيبة النفس و لكن يحمل عليها بالكره* “hiçbir nefis başka bir nefsin günahıyla muaheze edilmez” demiş ve yine “hiçbir nefise günahı olmadan azab edilmez” ve “hiçbir

⁴⁸ ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâga*, s. 673; İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Veciz*, s. 615; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 359.

⁴⁹ el-Cevherî, *es-Sabâb*, II, 845; el-Begavî, *Meâlimu't-Tenzil*, s. 454; İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Veciz*, s. 681; Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, III, 153; İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr*, VIII, 207.

⁵⁰ Mamer b. Müsenna, *Mecâzu'l-Kur'ân*, I, 372 ve II, 153; eş-Şerîf er-Radî, *Telbisu'l-Beyân fi Mecâzâtî'l-Kur'ân*, Âlemu'l-Kutub-Meketebetü'n-Nahdatî'l-Arabiyye, 1986, Yy., s. 227; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 359; Ebu'l-Fadl Şihâbu'd-Dîn es-Seyyid Mahmûd el-Âlûsî, *Rûbu'l-Meâni fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's Seb'i'l-Mesâni*, (Thk. es-Seyyid Muhammed es-Seyyid, Seyyid İbrahim İmrân), Dâru'l-Hadis, Kahire 2005, XXII, 476; Halid b. Osman es-Sebt, *el-Azbu'n-Nemir min Mecâlisî's-Şinkîti fi't-Tefsîr*, Dâr İbn Affân-Dâr İbnu'l-Kayyim, Yy. 2003, II, 951.

⁵¹ en-Nehhâs, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 999; el-Herevî, *el-Garibeyn*, VI, 1994; el-Begavî, *Meâlimu't-Tenzil*, s. 454.

⁵² İbn Ebî Zemenîn, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîz*, (Thk. Ebu Abdullah Hüseyin b. Ukkâşe, Muhammed b. Mustafa el-Kenz), el-Fâruku'l-Hadîse li't-Dibaâti ve'n-Neşr, Kahire 2002, III, 15; Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdi, *en-Nüket ve'l- Uyûn*, (Thk. Es-Seyyid Abdulmaksûd b. Abdurrahim), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye-Müessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Beyrut Ts., II, 196.

⁵³ el-Mâverdi, *en-Nüket*, II, 196.

⁵⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, III, 2115.

nefis başka birinin günahını gönül rahatlığıyla yüklenmez aksine kerhen yüklenir” şeklinde de açıklamaların yapıldığını ifade etmiştir.⁵⁵

İbn Abbâs Fâtır 18’inci ayette geçen *ولا تزر وازرة وزر أخرى* ayetini ise “hiç kimse başkasının günahı sebebiyle cezalandırılmaz” şeklinde açıklamıştır.⁵⁶ es-Süddî de “Hiçbir kimse başka bir kimsenin günahıyla muaheze edilmez”⁵⁷ demiştir. Mukâtil b. Süleyman ise En’âm 164’üncü ayetini tefsir ederken ayette geçen bu ifadeyi, “hiçbir nefis başka bir nefsin hatasını taşımaz” şeklinde açıklamıştır.⁵⁸

Taberî ise En’âm 164’üncü ayeti, “bir günahkâr nefis başka bir nefsin günahıyla günahkâr olmaz. Aksine o ancak kendi günahıyla günahkâr olur ve başkasının günahıyla değil ancak kendi günahından dolayı cezalandırılır” şeklinde açıklamıştır.⁵⁹ ez-Zeccâc ise İsrâ suresi 15’inci ayeti tefsir ederken şöyle demiştir: “Zuhruf 22’inci ayette⁶⁰ inanmayanların iddia ettiği gibi bir başkası bir günahı işledi diye insan o günahı işleyemez.”⁶¹

Bu beş ayetin geçtiği surelerin hepsi de Mekkîdir.⁶² İbn Abbâs’ın ifade ettiğine göre bu ayetler Velid b. Muğîre hakkında inmiştir. O, “benim yoluma tabi olun sizin günahlarınızı ben taşıyayım” diyordu. Bunun üzerine bu ayetler nazil oldu.⁶³ *ولا تزر وازرة وزر أخرى* ayetleri geçtikleri bütün yerlerde insanın amelini kesbetmesi ve bu amelinden Allah katında sorumlu olmasıyla ilgili gelmiştir. Bu ayetlerde, her insanın kendi amelinden sorumlu olduğu ve Allah’ın, bir kimseye başka birisi-

⁵⁵ Mecduddin Muhammed b. Yakup el-Firûzâbâdî, *Tenvîrül-Mikyâs min Tefsîr-i İbn-i Abbâs*, Dârul-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 2008, s. 162.

⁵⁶ en-Nehhâs, *Meânî’l-Kur’ân*, II, 999.

⁵⁷ et-Taberî, *Tefsîrül-Taberî*, XXIII, 202.

⁵⁸ Mukâtil b. Süleyman el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, (Thk. Ahmed Ferid) Dârul-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrût 2003, I, 381.

⁵⁹ et-Taberî, *Tefsîrül-Taberî*, VIII, 118.

⁶⁰ Zuhruf suresi 22’inci ayet şu şekildedir: *يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا اِنَّا جَعَلْنَا اٰيٰتِنَا عَلٰى اُمَّةٍ وَّاَنَا عَلٰى اٰرَآءِهِمْ مُّهْتَدُوْنَ* “hayır, sadece, biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izinde gidiyoruz” dediler.” Zuhruf, 43/22.

⁶¹ ez-Zeccâc, *Meânî’l-Kur’ân*, III, 231; Ebu’l-Ferec Cemâleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed İbnul-Cevzi, *Zâdu’l-Mesîr fi İlmi’l-Tefsîr*, Dâr-ı İbn-i Hazm – el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrut 2002, s. 806; er-Râzî, *Mefâtîbul-Gayb*, XX, 139-140.

⁶² Bkz. Celâleddin Abdurrahmân es-Suyûtî, *Lübâbu’n-Nukûl fi Esbâbîn-Nuzûl*, Müessesetü’l-Muhtâr, Kahire 2006, s. 123, 174, 228, 233, 255.

⁶³ Mekki, *el-Hidâye*, VI, 4162 ve IX, 5966; Sem’ânî, *Tefsîru’l-Kur’ân*, III, 226; 4162; İbn Atiyye, *el-Mubarrerü’l-Vecîz*, s. 1133 ve s. 1549; İbnul-Cevzi, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 806; Kurtubi, *el-Câmi*, VII, 129; el-Âlûsî, *Rûbu’l-Meânî*, X, 188.

nin yaptığı bir amelin sorumluluğunu yüklemesinin mümkün olmadığı haber verilmiştir. Bunlar, İslam'ın müjdelemiş olduğu hak ve adalet gibi ilkelerle uyum içerisinde olan Kur'anî ilkelerdendir. Nasıl ki Allah bir kimseye başka bir kimsenin mesuliyetini yüklemiyorsa, hiçbir kimsenin de başkasından sadır olmuş bir amelin sorumluluğunu, bu amelle zahiren ya da batınen alakası olmayan bir başkasına yüklemesi mümkün değildir. Amellerin sorumluluğu, onu yapan kişiye münhasırdır.⁶⁴

Bu ayetlerde “her nefsin kendi yaptığı suçlardan sorumlu olacağı, başka bir nefsin günahıyla muaheze edilmeyeceği”⁶⁵ ve “herkesin kendi işlediği ile muaheze edileceği”⁶⁶ hususu Kur'an-ı Kerim'de bir defa ifade etmeyle yetinilmemiş aksine beş defa adeta üstüne basılarak vurgulanmıştır. Çünkü birinin, başka bir insanın günahını yüklenip onun cezasını çekmesi neticesinde, günah işleyen günahattan kurtulmuş olur. Böylece amel ile ameli yapan kişi arasındaki ilişki de bozulur.⁶⁷ Bundan dolayı ayetlerde her nefsin kendi günahını taşıyacağı ve onunla muaheze edileceği özellikle vurgulanmıştır. İşte bu, İsrâ suresinde geçen *وكل إنسان ألذمناه طائره في عنقه* “Her insanın amelini boynuna bağladık”⁶⁸ ayetinin ifade ettiği durumdur.⁶⁹

Bu ayetlerde belirtilen hüküm aslında Kur'an'dan önce kabul edilen sistemlere de bir itirazdır. Mesela Necm suresinde, özellikle Hz. İbrahim ve Hz. Musa suhuflarından bahsedilmiştir. Çünkü İbn Abbas'ın aktardığına göre Hz. Nuh ile Hz. İbrahim arasındaki dönemde bir kişi, velisinin, kardeşinin, oğlunun, babasının,⁷⁰ hanımının ya da kölesinin suçu sebebiyle cezalandırılıyordu. Ta ki Hz. İbrahim geldi, onları bundan nehyetti ve onlara “bir kişinin başkasının günahını yüklenmeyeceğini” tebliğ etti.⁷¹ Bu durum Tevrât'ta da ifade edilmiştir.

⁶⁴ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadis*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Tunus 2008, II, 116.

⁶⁵ et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, XXIII, 202; eş-Şerîf er-Radî, *Telbisul-Beyân*, s. 227; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 359.

⁶⁶ İbn Arabî, *Abkâmu'l-Kur'an*, II, 245; el-Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmi'l-Kur'an*, VII, 129; eş-Şinkîti, *el-Azbu'n-Nemir*, II, 951.

⁶⁷ Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, IV, 411; el-Âlûsî, *Rûbu'l-Meâni*, XV, 47.

⁶⁸ İsrâ, 17/13.

⁶⁹ Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, IV, 411.

⁷⁰ et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, XVII, 75; el-Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, s. 1249; el-Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmi'l-Kur'an*, XVII, 89.

⁷¹ el-Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, s. 1249.

Tesniye’de “Oğullar için babalar öldürülmeyecekler, babalar için oğullar öldürülmeyeceklerdir. Herkes kendi suçu için öldürülecektir” denilmiştir.⁷² Benzer bir durum Araplar arasında da vardı. Mesela iki kabileden birisi diğerine göre daha güçlü olabiliyordu. Daha zayıf olan kabileden bir köle güçlü olan kabileden bir köle öldürdüğünde güçlü olan kabile, “biz ancak kölemize karşılık bir hür öldüreceğiz” diyordu. Yine güçlü kabilenin bir kadını başka bir kabilenin kadını öldürdüğünde, “biz ancak buna karşılık bir erkek öldürürüz” diyorlardı.⁷³ Ya da Araplar bir kişi karşısında iki kişiyi öldürüyorlardı. Bakara 178’inci ayet de bu hususla ilgili nazil olmuştur.⁷⁴ Kurtubî’nin aktardığına göre bu ayetlerin, cahiliye döneminde Arapların, bir kimseyi babası, oğlu veya hut halifinin günahı sebebiyle cezalandırmalarına reddiye olarak indiği ifade edilmiştir.⁷⁵

Yine bu ayetler özellikle Hristiyanlardaki aslı günah⁷⁶ kavramına da bir itiraz sayılabilir. Aynı şekilde bu ayetlerde, günümüzde halen devam eden kan davalarına da bir itiraz vardır. Çünkü devam ettirilen kan davalarında, - kan davası yoluyla intikam için bizzat katili öldürmek de doğru olmamakla birlikte- birçok kez suçu işleyen değil de

⁷² Tesniye, 24/16.

⁷³ et-Taberî, *Tefsîru’l-Taberî*, II, 111.

⁷⁴ el-Kâdı Muhammed Senâullah el-Osmânî el-Mazharî, *Tefsîru’l-Mazharî*, (Thk. Ahmet İzzü İnâye), Dâru İhyâ’i’t-Turâsî’l-Arabî, Beyrut 2004, IX, 100.

⁷⁵ el-Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmi’l-Kur’ân*, VII, 129.

⁷⁶ Aslı günah kavramını ilk defa Saint Augustin kullanmış ve doktrinleştirmiş de bu konuda ilk yorum yapan Pavlus olmuştur. Pavlus Hz. İsa ile ilgili kurtarıcılık doktrinini ortaya koyabilmek için farklı bir izah getirmiştir. Ona göre günah dünyaya Hz. Adem vasıtasıyla gelmiştir. Her insan Hz. Adem’in suçundan bir miktar taşmakta ve bu suç nesilden nesile geçmektedir. İnsanlığı bu suçtan kurtaran ise Hz. İsa’dır. Her doğan çocuk vaftiz olmadığı müddetçe suçludur. Bkz. Kitabı Mukaddes, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1997, Romalılara Mektup, 5/12-21; Günay Tümer, “Aslı Günah” DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1991, III, 496-497, s. 496. Bu inanca göre Hz. İsa insanlık için bir kefarete olarak kurban olmuş ve onun şahsında beşerin boynundaki günah yükü olan asli suç kaldırılmıştır. Beşeriyetin Hz. Adem’den beri taşıdığı günahı, kendi canıyla ödeyen İsa Mesih çarmıha gerilmiştir. Bkz. İncil, Mattâ, 27/39-44; Mehmet Aydın, *Dinler Taribine Giriş*, Damla Ofset Matbaacılık, Konya 2000, s. 106. Kur’ân ise aslı günah iddiasını kesinlikle kabul etmemektedir. Bakara 37’inci ayetle Hz. Adem’in tevbesinin kabul edildiği belirtilmiştir. Dolayısıyla Hz. Adem tarafından nesline intikal eden aslı günah kavramı İslami öğretiye muhaliftir. Bkz. Sadık Kılıç, *Kur’ân’da Günah Kavramı*, Hibaş Yaynevi, Konya 1984, s. 296-297. Ayrıca tevbe eden kişi de hiç günah işlememiş kişi gibi olduğu için (İbn Mâce, Kitabı’z-Zühd, 30, hn. 4250) bu suçun başkasına sirayet etmesi de mümkün değildir. Yusuf suresi 79’uncu ayette de başkasının suçundan sorumlu tutulmayı temel insan haklarına aykırı görülmüştür. Bkz. Kılıç, *Kur’ân’da Günah Kavramı*, s. 297.

onun yakınlarından birisi öldürülmektedir. Hâlbuki yukarıdaki ayetlerde müşahede edildiği üzere Kur'ân-ı Kerim, bir kişinin suçunu başka birisinin yüklenemeyeceğini belirtmek suretiyle cezanın bireyselliğine vurgu yapmaktadır.⁷⁷

Cezanın bireyselliği hususu modern zamanlarda yazılan hukuk metinlerinde de kabul edilmiştir. Mecelle'nin Kitabü'l-Kefâle 632'inci maddesinde "Ukûbâtta niyâbet câri olmaz" hükmü vardır. Yani kısas gibi cezalara ve şahsi cezalara kefil olmak sahih değildir.⁷⁸ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası otuz sekizinci madde yedinci fıkrasına göre ceza sorumluluğu şahsidir. Yine Türk Ceza Kanunu yirminci maddesi birinci fıkrasına göre de ceza sorumluluğu şahsidir. Kimse başkasının fiilinden dolayı sorumlu tutulamaz.

Fakat bir kimse kendi günahıyla bir başkasının günaha düşmesine sebep olmuşsa ona diğerinin günahı yüklenir. Çünkü o, günahın meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu ise başkasının günahını ona yüklemek manasına gelmez. Aksine yine kendi günahını kendine yüklemek manasına gelir. Çünkü o başkasının günaha düşmesine sebep olmuştur.⁷⁹ Bundan dolayı ولا تزر وازرة وزر أخرى ayeti ile وليحملن أوزاهن وأتقلا مع أتقلا مع أتقلام و ليحملوا أوزاهم كاملة يوم القيامة و من أوزار الذين يضلّوهم بغير علم الا ساء ما يبرون ve "Elbette kendi yüklerini, kendi yükleriyle birlikte nice yükleri taşıyacaklardır"⁸⁰ ve "Kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir kısmını yüklenmeleri için (öyle derler). Yüklenecekleri şey ise ne kötüdür"⁸¹ ayetleri arasında bir çelişki bulunmamaktadır.

Zemahşeri'nin dediği gibi Ankebût 13'üncü ayet, kendileri dalalete

⁷⁷ Âkileye diyet yüklenmesi ise farklı bir durumdur. Bu diyet, kasıtlı öldürmede değil hataen öldürme ve yaralamada vâki olur. Ayrıca bu diyet cezayı başkalarına yükleme manasında değil, yardımlaşma manasına gelmektedir. Bkz. Hamza Aktan, "Âkile" DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1989, II, 248-249, s. 248-249. Diğer taraftan, hataen öldüren insanın günahı yoktur. Çünkü o böyle bir şey kastetmemiştir. Bundan dolayı hataen öldüren insanın Allah katında muahze edilmeyeceği icmaen sabittir. Ahzab beşinci ayetle, Nisa suresi doksan ikinci ayet bu duruma delalet etmektedir. Bkz. es-Sebt, *el-Azbu'n-Nemîr*, II, 953-953.

⁷⁸ *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul 1300, s. 195; Ali Himmet Berki, *Açıklamalı Mecelle*, Hikmet Yayınları, İstanbul 1985, s. 117-118.

⁷⁹ İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr*, XV, 50.

⁸⁰ Ankebût, 29/13.

⁸¹ Nahl, 16/25.

düşmüş olmakla beraber başkalarını da sapıtanlarla ilgilidir. Onlar kendi dalaletlerinin yükleriyle birlikte insanları sapıklığa düşürmenin de yükünü ve günahını taşırlar. Bunların hepsi onların günahıdır, başkalarının yükü ve günahı değildir. Dolayısıyla iki ayet arasında herhangi bir çelişki bulunmamaktadır. Ayrıca Allah Teâlâ Ankebût 12'inci ayette onların, اتبعوا سبيلنا ولنحمل خطاياكم “Bizim yolumuza uyun, sizin günahlarınızı biz yüklenelim”⁸² sözlerine “Hâlbuki onların hiçbir günahını yüklenecek değillerdir”⁸³ şeklinde cevap vererek onları yalanlamıştır.⁸⁴ Nahl suresindeki ayette bahsedilen taşıma, ayetin sonunda belirttiği gibi yine dalalete düşürme ile ilgili olduğu için bu ayetlerle çelişmemektedir.

Görüldüğü gibi özellikle Ankebût 13'üncü ayette böyle bir ifade kullanılmasının sebebi onların başkalarını dalalete düşürmeleridir. Benzer bir durum hadiste de anlatılmaktadır.⁸⁵ Müslim'de geçen bir hadiste Hz. Peygamber (a.s.) şöyle demiştir: من سن في الإسلام سنة حسنة فله أجرها و أجر من عمل بها بعده من غير أن ينقص من أجورهم شيء ومن سن في الإسلام سنة سيئة كان عليه وزرها و وزر من أجر من عمل بها بعده من غير أن ينقص من أجورهم شيء “Her kim İslâm'da güzel bir çığır açarsa, o çığırın ecri ile kendisinden sonra o çığır ile amel edenlerin ecirlerinden hiç bir şey noksan edilmemek şartıyla sevapları kendine aittir. Ve her kim İslâm'da kötü bir çığır açarsa o çığırın vebalı (vizri) ile kendisinden sonra onunla amel edenlerin vebalı (vizri) hiç bir noksanları olmamak üzere o çığır açan kimseye aittir.”⁸⁶

Bu hadis de لا تتر و ile başlayan ayetlerin manasına ters düşmemektedir. Çünkü hadis, kötü bir yol açma günahından bahsetmektedir ki bu günah zaten bu kötü çığır açanın günahıdır.⁸⁷ Bundan dolayı ayetlerde zikredilen “başkasının günahını taşımak” yukarıdaki hadiste işaret edildiği minval üzeredir.⁸⁸

Diğer taraftan لا تتر و ayetlerinde şahsi günahı bahsedildiği için

⁸² Ankebut, 29/12.

⁸³ Ankebut, 29/12.

⁸⁴ Cârullah Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemaşerî, *Tefsiru'l-Keşşâf An Hakâiki Gavâmizi't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûbit-Te'vil*, (Nşr. Muhammed Abdusselam Şahin) Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1995, III, 588-589.

⁸⁵ İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Veciz*, s. 1549; eş-Şa'râvî, *Tefsiru's-Şa'râvî*, XIV, 8417-8418.

⁸⁶ Müslim, Zekât, 69.

⁸⁷ Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-Aklî's-Selîm*, VI, 231.

⁸⁸ el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 536.

böyle bir kişinin zaten kendi dalaletinin günahını taşıması gerekmektedir. ليحملوا أوزارهم ile و ليحملن أثقالهم sapıklığa düşürenlerdir. Dolayısıyla bu kimseler hem kendi özel günahlarını yüklenecilerdir hem de sapıklığa düşürdükleri kimselerin günahlarını yüklenecilerdir.⁸⁹ Yine Zemaşşeri'nin dediği gibi ولا تزر وازرة "Yükü (günahı) ağır gelen kimse onu taşıması için başkasını çağırırsa, bu çağırıldığı akrabası da olsa, onun yükünden bir şey yüklenmez"⁹⁰ ayeti arasındaki fark ise şu şekildedir: Birinci ifade Allah Teâlâ'nın hükmündeki adaletine delalet etmekte ve Allah'ın, hiçbir nefsi, günahının dışında muaheze etmeyeceğini göstermektedir. İkinci ifade ise o gün yardım isteyen yardımın olmayacağıyla ilgilidir. Öyle ki, o gün her hangi bir nefse yükleri ağır gelse ve bazı yüklerinin hafifletilmesi için çağırıda bulunsada kendisine cevap verilmeyecek ve yardım edilmeyecektir. Yardıma çağırıldığı kişiler baba, evlat ve kardeş gibi yakınları olsa bile bu durum değişmeyecektir.⁹¹ Abese suresinde de benzer bir durumdan haber verilmektedir: "O gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçır. Çünkü o gün herkesin kendine yetip artacak kadar derdi vardır."⁹²

Bu ayetlerden anlaşıldığına göre, hiçbir nefis günah konusunda başka bir nefse fayda sağlamaz ve hiç bir nefis, yakınlarına ve akrabalarına bu hususta yardım etmez. Aynı şekilde salih bir nefis de akrabalarından ve yakınlarından olan başka birinin sorumluluğuyla muaheze edilmekten korkmaz.⁹³ Çünkü Elmalılı'nı dediği gibi ne günah yapmakta, ne de cezasını çekmekte vekâlet cereyan etmez. Herkes, yaptığı günahı kendi yapar ve cezasını kendi çeker.⁹⁴ Yani "ukûbâtta niyabet câri olmaz."⁹⁵ Şu halde birisi başkasının günahını boynuna almakla onu kurtaramaz, belki kendi taahhüdünün cezasını çeker.⁹⁶

⁸⁹ eş-Şa'râvî, *Tefsîru's-Şa'râvî*, XIV, 8417-8418.

⁹⁰ Fâtır, 35/18.

⁹¹ ez-Zemaşşeri, *el-Keşşâf*, III, 588-589.

⁹² Abese, 80/34-37.

⁹³ İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr*, XXIII, 341.

⁹⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, III, 2115.

⁹⁵ Mecelle, Md. 632.

⁹⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4609.

وزر kökünün çoğul fiil hali ise yukarıda belirtildiği gibi En'âm 31 ve Nahl 25'inci ayetlerde geçmekte ve يزرون şeklinde gelmektedirler. Bu ayetlerde geçen يزرون fiilleri, "taşımak" manasına gelmektedirler. Mesela İbn Abbas En'âm 31'inci ayetteki يزرون fiilini يحملون من الذنوب "günahlardan taşıdıkları şeyler ne kötüdür" şeklinde açıklamıştır.⁹⁷ Mukâtil b. Süleyman'a göre de bu iki ayette geçen يزرون fiilleri "taşımak" manasına gelmektedir.⁹⁸ el-Herevî de يزرون fiilini يحملون "taşıyorlar" şeklinde açıklamıştır.⁹⁹ et-Tûsî ise الا ساء ما يزرون ifadesini, "taşıdıkları şey ne kötüdür" şeklinde açıklamıştır.¹⁰⁰

2.2. İsim Şeklinde Kullanımı

Yukarıda da belirtildiği gibi v-z-r kökünün isim hali Kur'ân-ı Kerim'de yirmi yerde geçmektedir. Bunlardan yedi tanesi الوزر "vızr"¹⁰¹ beş tanesi "vızr" kelimesinin çoğulu olan الوزار "evzâr"¹⁰² beş tanesi bu kökün ism-i faili olan وازرة "vâzire"¹⁰³ iki tanesi وزیر "vezir"¹⁰⁴ ve bir tanesi de وزر "vezer"¹⁰⁵ şeklinde bulunmaktadır. Şimdi bu kullanımlar tek tek ele alınacaktır.

2.2.1. Vızr

وزر v-z-r kökünden gelen, isim ve mastar olarak kullanılan "vızr" kelimesi, Kur'ân-ı Kerim'de toplam yedi yerde geçmektedir. Vızr kelimesinin beşi, yukarıda da belirtildiği gibi لا تزر وازرة وزر أخرى ayetlerinde,¹⁰⁶ bir tanesi Taha suresi 100'üncü ayette, من أعرض عنه فإنه يحمل يوم القيامة وزرا, "Kim ondan yüz çevirirse, şüphesiz ki kıyamet gününde o, ağır bir günah yükünü yükleneyecektir"¹⁰⁷ ayetinde diğeri ise İnşirah suresi و وضعنا وزرك "Senin belini büken o ağır yükünü indirmedi mi?"¹⁰⁸ ayetinde geçmektedir.

⁹⁷ el- Firûzâbâdî, *Tenvîru'l-Mikyâs*, s. 141.

⁹⁸ Mukâtil b. Süleyman, *el-Vucûb ve'n-Nezâir*, s. 129.

⁹⁹ el-Herevî, *el-Garîbeyn*, VI, 1994.

¹⁰⁰ et-Tûsî, *et-Tibyân*, IV, 116; İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, s. 433.

¹⁰¹ En'âm, 6/164; İsrâ, 17/15; Taha, 20/100; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7; Necm, 53/38; İnşirâh, 94/2.

¹⁰² En'âm, 6/31; Nahl, 16/25; Taha, 20/87; Muhammed, 47/4.

¹⁰³ En'âm, 6/164; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7; Necm, 53/38.

¹⁰⁴ Taha, 20/29; Furkân, 25/35.

¹⁰⁵ Kıyâme, 75/11.

¹⁰⁶ En'âm, 6/164; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7; Necm, 53/38.

¹⁰⁷ Taha, 20/100.

¹⁰⁸ İnşirâh, 94/2.

Vizr الوزر kelimesi yukarıda belirtildiği gibi, “ağır yük”,¹⁰⁹ “ağrlık”, “yük”,¹¹⁰ “günah”¹¹¹ ve “ağır günah yükü”¹¹² gibi manalara gelmektedir. Vizr kelimesinin çoğulu ise “evzâr”¹¹³ şeklinde gelmektedir. Birçok dilci ve müfessir, vizr kelimesinin aslında “ağrlık” ve “yük” manasına geldiğini, günah manasını ise sonradan kazandığını ifade etmiştir. Mesela İbn Kuteybe vizr kelimesinin asıl manasının “taşınan şey” olduğunu söylemiş,¹¹⁴ en-Nehhâs ise temsil yoluyla günaha vizr dendiğini ifade etmiştir.¹¹⁵ el-İsfehânî de vizr kelimesinin ağrlık manasında kullanıldığı gibi günah için de kullanıldığını belirtmiştir.¹¹⁶ İbn Sîde ve İbn Manzûr ise günaha ağrlığından dolayı vizr denildiğini söylemişlerdir.¹¹⁷

¹⁰⁹ en-Nehhâs, *Meânî'l-Kur'an*, II, 619; el-Herevî, *el-Garibeyn*, VI, 1994; İbn Sîde, *el-Mubkem*, IX, 103; ez-Zemaşerî, *Esâsu'l-Belâga*, s. 673; el-Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmî'l-Kur'an*, X,188; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 287; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûs-ul-Mubît*, s. 492; Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-Aklî's-Selîm*, III, 35; İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr*, VII, 191; eş-Şimkîti, *Edvâu'l-Beyân*, s. 541; Reşit Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, VIII, 246; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3985 ve VI, 4609; eş-Şa'râvî, *Tefsîru'ş-Şa'râvî*, VII, 4025 ve XIV, 8417.

¹¹⁰ ez-Zeccâc, *Meânî'l-Kur'an*, III, 372; el-Mâturîdî, *Te'vîlâtul-Kur'an*, IX, 233; el-Askerî, *el-Furûku'l-Lugaviyye*, s. 262; İbn Dureyd, *Cemberetu'l-Luga*, II, 712; er-Rummânî, *Tefsîru Ebi'l-Hasan er-Rummânî*, s. 242; ed-Dâmegânî, *el-Vucûb ve'n-Nezâir*, II, 294; et-Tûsî, *et-Tibyân*, IV, 115; et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, IV, 30; İbn Arabî, *Abkâmî'l-Kur'an*, II, 245; İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Vecîz*, s. 1133; el-Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmî'l-Kur'an*, VII, 129; en-Nisâbü'rî, *Garâibu'l-Kur'an*, III, 68; İbn Cüzey, *et-Tesbîl*, I, 294 ve I, 484; Ebu Bekir er-Râzî, *Tefsîru Garîbî'l-Kur'an*, s. 249; eş-Şevkânî, *Fetbu'l-Kadîr*, s. 572; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 358; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3985; İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr*, XV, 51 ve VIII, 207; et-Tabâtabâî, *el-Mîzân*, XIII, 57.

¹¹¹ Mukâtil b. Süleyman, *el-Vucûb ve'n-Nezâir*, s. 129; Mamer b. Müsenna, *Mecâzu'l-Kur'an*, I, 190 ve I, 358; et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, VII, 190; İbn Dureyd, *Cemberetu'l-Luga*, II, 712; en-Nehhâs, *Meânî'l-Kur'an*, I, 329; er-Rummânî, *Tefsîru Ebi'l-Hasan er-Rummânî*, s. 242; et-Tûsî, *et-Tibyân*, VI, 457; ed-Dâmegânî, *el-Vucûb ve'n-Nezâir*, II, 294; er-Râzî, *Mefâtîbu'l-Gayb*, XII, 170; Ebû Hayyân, *Tuhfetu'l-Eriş*, s. 133; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûs-ul-Mubît*, s. 492; Ebu Bekir er-Râzî, *Tefsîru Garîbî'l-Kur'an*, s. 249; Ebu'l-Bekâ, *el-Küllîyyât*, s. 947; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 358; eş-Şevkânî, *Fetbu'l-Kadîr*, s. 989; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4609; eş-Şimkîti, *Edvâu'l-Beyân*, s. 541; el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, XV, 21.

¹¹² Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, IV, 366; İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Vecîz*, s. 610.

¹¹³ Mamer b. Müsenna, *Mecâzu'l-Kur'an*, I, 190 ve I, 358; en-Nehhâs, *Meânî'l-Kur'an*, I, 329; el-Herevî, *el-Garibeyn*, VI, 1994; et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, VII, 190, ve XV, 55; İbn Sîde, *el-Mubkem*, IX, 103; İbn Fâris, *Mekâyîs-ul-Luga*, s. 954; es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'an*, II, 99; İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Vecîz*, s. 610; el-Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmî'l-Kur'an*, X,188; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 288; eş-Şevkânî, *Fetbu'l-Kadîr*, s. 517; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 358; İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr*, VII, 191; Reşit Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, VII, 361.

¹¹⁴ İbn Kuteybe, *Tefsîru Garîbî'l-Kur'an*, s. 409.

¹¹⁵ en-Nehhâs, *Meânî'l-Kur'an*, II, 619.

¹¹⁶ el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 536.

¹¹⁷ İbn Sîde, *el-Mubkem*, IX, 103; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 287.

İbn Atiyye ve es-Se'âlibî vizr kelimesinin aslının “ağırlık-الثقل” olduğunu, günahın sırta ağır geldiği için daha sonra istiare ve mecaz yoluyla vizr kelimesine günah manasının verildiğini ifade etmişlerdir.¹¹⁸ Ebu's-Suûd'a göre ise vizr kelimesine günah manasının verilmesinin sebebi, günahın sahibine vermiş olduğu ağırlıktır.¹¹⁹

Görüldüğü gibi günahın vizr diye isimlendirilmesinin sebebi, müminin nefesine ağır gelmesi,¹²⁰ nefse uyguladığı ağırlığın, tıpkı yükün sırta verdiği ağırlık gibi olmasıdır.¹²¹

Yukarıda da ifade edildiği gibi vizr kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de yedi yerde geçmiştir.¹²² Bu kelimenin geçtiği altı ayete bakıldığında benzer manaya geldiği görülecektir. İnşirah suresinde ise biraz farklı gelmiştir. Bu altı ayette daha çok günahkârlar ile ilgili gelmişken, inşirah suresinde Hz. Peygamber (a.s.) ile ilgilidir. Özellikle beş ayette¹²³ yukarıda belirtildiği gibi aynı lafızlarla aynı şekilde varit olmuştur. Bu beş ayete bakıldığı zaman aynı manaya geldikleri görülecektir. Yukarıda da belirtildiği gibi bu ayetlerden dördü *وتر و لا تر و ازره و زر أخرى* şeklinde,¹²⁴ bir tanesi ise *الآ تر و ازره و زر أخرى* şeklinde gelmiştir.¹²⁵

Bu beş ayette ve Taha 100'üncü ayette geçen “vizr” kelimesine genel olarak, “günah”,¹²⁶ “yük”,¹²⁷ “günah yükü”,¹²⁸ “cezanın ağırlığı”,¹²⁹ “hata”¹³⁰ ve “vebal”¹³¹ gibi manalar verilmiştir. Mesela İbn Abbâs Fâtır 18'inci ayette geçen *وتر و لا تر و ازره و زر أخرى* ayetini ise “hiç kimse başkasının

¹¹⁸ İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Vecîz*, s. 681; eş-Şeyh Seyyidî Abdurrahman es-Se'âlibî, *el-Cevâbiru'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, (Thk. Ebû Muhammed el-Gumârî el-İdrîsî el-Hasenî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1996, I, 526.

¹¹⁹ Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-Aklî's-Selîm*, III, 35.

¹²⁰ İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve't-Tevvîr*, VIII, 207.

¹²¹ Reşit Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, VII, 362.

¹²² En'âm, 6/164; İsrâ, 17/15; Taha, 20/100; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7; Necm, 53/38; İnşirâh, 94/2.

¹²³ En'âm, 6/164; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7; Necm, 53/38.

¹²⁴ En'âm, 6/164; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7.

¹²⁵ Necm, 53/38.

¹²⁶ en-Nehhâs, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 999; İbn Sîde, *el-Mubkem*, IX, 103; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 288.

¹²⁷ ed-Dâmegânî, *el-Vucûb ve'n-Nezâir*, II, 294.

¹²⁸ es-Semerkandî, *Babru'l-Ulûm*, II, 354.

¹²⁹ ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 312; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3985.

¹³⁰ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, I, 381.

¹³¹ Elmalılı, *Hak Dini*, III, 2115 ve IV, 3093.

günahı sebebiyle cezalandırılmaz” şeklinde açıklamıştır.¹³² Mukâtil b. Süleyman ise En'âm 164'üncü ayetini şöyle açıklamıştır: “Hiçbir nefis başka bir nefsin hatasını taşımaz”.¹³³ ez-Zeccâc ise En'âm 164'üncü ayeti şöyle açıklamıştır: “Günahkar bir nefis başka bir nefsin günahıyla muaheze edilmez, bir kimse başka birinin günahıyla cezalandırılmaz.”¹³⁴ ed-Dâmegânî'ye göre ise Zümer, Necm ve Fâtır surelerindeki ayetlerde geçen vizr kelimeleri “yük” manasına gelmektedir.¹³⁵ Elmalılı ise En'âm 164'üncü ayette geçen vizr kelimesini “vebal” şeklinde tercüme etmiştir.¹³⁶ Ona göre Fâtır 18'inci ayette geçen vizr kelimesi ise “günahın ve cezanın ağırlığı” demektir.¹³⁷

Vizr kelimesi Taha 100'üncü ayette ise *من أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وِزْرًا* “Kim ondan yüz çevirirse, şüphesiz ki kıyamet gününde o, ağır bir günah yükünü yüklenecektir”¹³⁸ şeklinde gelmiştir.

Bir önceki ayette Hz. Peygamber (a.s.)'a bir zikir verildiğinden bahsedilmiştir.¹³⁹ Yüzüncü ayette ise bu zikirden yüz çevirenin kıyamet günü bir yük taşıyacağı söylenmiştir. Sonraki ayette ise bu yükü taşıyanların o yükün altında ebedi kalacakları ve kıyamet günü bu yükün onlar için çok kötü bir yük olacağı bildirilerek şöyle denmiştir: *خالدين فيه و ساء لهم يوم القيامة حملا* “Bu kimseler, onda (o günah yükünün altında) ebedi kalırlar. Onlar için kıyamet gününde bu ne kötü bir yüküdür.”¹⁴⁰

Ayetin siyak ve sibakından anlaşıldığına göre bu zikirden yüz çevirenler, yüz çevirmelerinin bir karşılığı olarak kıyamet günü ve Ahirette, içinde sürekli kalacakları bir cezaya muhatap olacaklar ve bunun yükünü çekeceklerdir. Ayrıca Kıyamet günü bu ceza onlar için çok kötü bir yük olacaktır. Bundan dolayı ayette geçen “vizran” kelimesi müfessirler tarafından, “günah yükü”,¹⁴¹ “günah”,¹⁴² “ağır bir ceza”,¹⁴³

¹³² en-Nehâs, *Meânî'l-Kur'ân*, II, 999.

¹³³ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, I, 381.

¹³⁴ ez-Zeccâc, *Meânî'l-Kur'ân*, II, 312.

¹³⁵ ed-Dâmegânî, *el-Vucûb ve'n-Nezâir*, II, 294.

¹³⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, III, 2115 ve IV, 3093.

¹³⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3985.

¹³⁸ Taha, 20/100.

¹³⁹ Taha, 20/99.

¹⁴⁰ Taha, 20/101.

¹⁴¹ es-Semerkindî, *Babru'l-Ulûm*, II, 354.

¹⁴² et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, XVI, 229; Esîru'd-Dîn Muhammed b. Yûsuf Ebû Hayyân el-Endülüsî, *el-Babru'l-Mubît*, (Thk. Komisyon), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut

“azabın ağırlığı”¹⁴⁴ ve “ağır günah yükü”¹⁴⁵ vb. şekillerde anlaşılmıştır. Mesela, Mücahid bu ayette geçen “vizran” kelimesini “günah” diye tefsir etmiştir.¹⁴⁶ Sevri ise biraz daha farkı bir şekilde “şirk” diye açıklamıştır.¹⁴⁷ Mukâtil b. Süleyman, İbn Kuteybe ve İbn Ebî Hâtim de bu kelimeyi “günah” şeklinde açıklamışlardır.¹⁴⁸ Mamer b. Müsenna ise “günah”, “yük” ve “ağırlık” şeklinde açıklamıştır.¹⁴⁹

Zemahşeri’ye göre ise bu ayette vizr kelimesinden maksat, “ağır ceza”dır. Ona göre Allah Teâlâ’nın bunu vizr diye isimlendirmesinin sebebi, cezalandırılan kişiye ağır gelmesi ve taşıyıcıya ağır gelen ve sırtını yoran “yük” e benzetilmesidir.¹⁵⁰ Bu ayette geçen “vizran” kelimesini “günah yükü” ya da Ebû Hayyân’ın dediği gibi “günahın cezası” olarak anlamak mümkündür.¹⁵¹ Çünkü sonraki ayette de belirtildiği gibi bunu taşıyanlar onda ebedi kalacaklardır. Önceki ayette bahsedilen “Zikir”den yüz çevirmek, ebedi azabı gerektiren bir günahdır. Dolayısıyla böyle bir günahın karşılığı ise “büyük bir günah yükü ve cezası”dır. Bu yüzden bu günah yükü ve cezası altında ebedi kalacaklardır. Ayette belirtilen “Zikir”den maksat ise birçok müfessire göre Kur’ân-ı Kerîm’dir.¹⁵²

Vizr kelimesinin geçtiği ayetlere bakıldığında, “günah”, “günah yükü” “günahın cezası” ve “yük” şeklinde anlaşılmasının mümkün olduğu görülecektir. Ayetlerin siyak sibakına bakıldığında و لا ترز وازرة ووزر أخرى şeklinde geçen ayetlerdeki “vizr” kelimesini “günah” ve “günah yükü” şeklinde anlamının, Taha suresindeki “vizr” kelimesini de yine “günah

2010, VI, 258; İbn Cüzey, *et-Teshîl*, II, 26.

¹⁴³ ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf*, III, 84.

¹⁴⁴ İbn Atiyye, *el-Mubarreru’l-Vecîz*, s. 1266.

¹⁴⁵ el-Begavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, s. 826; Ebû Hayyân, *Tubfetu’l-Erib*, s. 133; Ebu Bekir er-Râzî, *Tefsîru Garibi’l-Kur’ân*, s. 249.

¹⁴⁶ et-Taberî, *Tefsîru’t-Taberî*, XVI, 229; Ebû Hayyân, *el-Babru’l-Mubît*, VI, 258.

¹⁴⁷ Ebû Hayyân, *el-Babru’l-Mubît*, VI, 258.

¹⁴⁸ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, II, 218; İbn Kuteybe, *Tefsîru Garibi’l-Kur’ân*, s. 282; Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, (Thk. Es’ad Muhammed et-Tayyib), Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke 1997, VII, 2434.

¹⁴⁹ Mamer b. Müsenna, *Mecâzu’l-Kur’ân*, II, 29.

¹⁵⁰ ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf*, III, 84.

¹⁵¹ Ebû Hayyân, *el-Babru’l-Mubît*, VI, 258.

¹⁵² Semerkandî, *Babru’l-Ulûm*, II, 354; Ebû Muhammed el-Kaysî Mekki b. Ebî Tâlip, *el-Hidâye ilâ Bulûğî’n-Nihâye*, (Thk. Komisyon Külliyyetu’d-Dirâsâti’l-Ulyâ, BAE. 2008, VII, 4696;

yükü” ve “günahın cezası” şeklinde anlamının uygun olacağı anlaşılacaktır. Mesela En'âm suresi 164'üncü ayete bakıldığında, bu ayetten önceki 160'uncü ayette, “Allah katına iyilikle gelene getirdiğinin on katı verileceği, kötülükle gelen kimsenin ise sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılacağı” anlatılmıştır.¹⁵³ Dolayısıyla bu ayette, herkesin yaptığının karşılığını göreceği, fakat Allah'ın, iyi işlere lütfuyla muamelede bulunacağı, kötülük yapanlara ise adaletiyle muamele edeceği vurgulanmıştır. Dolayısıyla özellikle kötülükle (seyyie) gelenlerin yaptıklarının dengiyle cezalandırılmaları, onların başkalarının günahlarıyla muamele edilmeyeceğini göstermektedir. İşte bu durum, sadedinde olduğumuz و لا تتر ifadesinin ruhuna oldukça uygundur. O ayette seyrieden bahsedilmiş olması, daha sonra 164'üncü ayetin başında “De ki: ‘Allah her şeyin Rabbi iken ben ondan başka Rab mı arayacağım?’” denip hemen sonrasında و لا تتر ifadesinin hemen öncesinde “Herkesin kazanacağı yalnız kendisine aittir”¹⁵⁴ ifadesinin bulunması, bu ayette, taşınacağı söylenen şeyin “günah yükü” ya da mecazen “günah” olduğuna delalet etmektedir.

İsrâ suresi 15'inci ayetin bulunduğu konuma bakıldığında da benzer bir durum görülecektir. İsrâ 13'üncü ayette geçen “Her insanın amelini boynuna bağladık. İnsan için kıyamet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız”¹⁵⁵ ifadeleri, insanın kıyamet gününde kendi amelisiyle karşı karşıya geleceğini göstermektedir. Daha sonra 15'inci ayetin başında “Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur; kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapsa”¹⁵⁶ şeklindeki ifadelerde, insanın yaptığı iyiliğin ancak kendine fayda vereceği, yaptığı kötülüğün de ancak kendisine zarar vereceği belirtilmiştir. Dolayısıyla hemen sonrasında gelen و لا تتر وازرة ووزر ifadesinde geçen yükün, “günah yükü” ya da “günahın cezası” olarak anlaşılması oldukça uygun olacaktır.

Fâtır suresi 18'inci ayete bakıldığında da yine ayetin bulunduğu ortamın aynı manayı gerektirdiği görülecektir. Ayette و لا تتر وازرة ووزر أخرى

¹⁵³ En'âm, 6/160.

¹⁵⁴ En'âm, 6/164.

¹⁵⁵ İsrâ, 17/13.

¹⁵⁶ İsrâ, 17/15.

ifadesinden hemen sonra gelen *وان تدع مثقلة ال حملها لا يحمل منه شيء و لو كان ذا قري* “Günah yükü ağır gelen kimse onu taşımak için (başkasını) çağırırsa, bu çağırıldığı akrabası da olsa, onun yükünden bir şey yüklenmez”¹⁵⁷ ifadesi kişinin taşıdığı günah yükü olacağı, bu yükün ağır olacağı ve bu ağırlıktan dolayı akrabalarına yükünden bir kısmını taşımayı teklif etse bile yükünü taşımayacaklarını bildirmektedir. Dolayısıyla bu ifadelerden akrabalarının taşımaktan kaçacağı yükün “günah yükü” olacağı anlaşılmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi bu durum Abese suresinde¹⁵⁸ anlatılan duruma benzemektedir.

Zümer suresi 7’inci ayette de, sadedinde olduğumuz ifadeden sonra gelen ifadeler ayette bahsedilen vizrin yine amelle alakalı bir şey olduğunu göstermektedir. Ayette *لا تزر وازرة وزر أخرى* ifadesinden sonra, dönüşün Allah’a olacağı ve Allah’ın insanların yaptıklarını onlara haber vereceği bildirilmektedir.¹⁵⁹ Dolayısıyla bu ifadelerden anlaşılan, insanlara haber verilecek ve hesaba çekilecekleri şeylerin, başkasının yaptıklarının değil, kendi yaptıklarının olduğudur.

Yine aynı siyak-sibak uyumu Necm suresi için de geçerlidir. Necm suresi 31’inci ayette Allah’ın kötülük yapanları yaptıklarıyla cezalandıracağı, iyilik yapanları ise daha güzeliyle mükâfatlandıracağı belirtilerek,¹⁶⁰ kişinin yaptığı kötülükten başka bir şeyin cezasını çekmeyeceği belirtilmiştir. *ألا تزر وازرة وزر أخرى* ifadesinin geçtiği 38’inci ayetin akabinde ise insan için çalışmasından başka bir şeyin olmadığı, sa’y ve gayretinin mutlaka görüleceği ve sonrasında insana yaptıklarının karşılığının tastamam verileceği belirtilmiştir.¹⁶¹ Böylece bu ayetlerden, insanın sadece yaptıklarıyla karşılaşacağı ve yaptıklarının karşılığını da tastamam göreceği belirtilmiştir. Taha suresinde ise yukarıda belirtildiği gibi önce Hz. Peygamber (a.s.)’a bir zikir verildiğinden bahsediliyor sonra ise bu zikirden yüz çevirenlerin Kıyamet günü bir vizir taşıyacakları, bu vizir içinde ebedi kalacakları ve bu vizrin onlar için çok

¹⁵⁷ Fâtır, 35/18.

¹⁵⁸ *يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأَزْوَاجِهِ وَأَبْيِهِ وَصَاحِبِيهِ وَنَبِيِّهِ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ* “o gün kişi kardeşinden, ammesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçır. Çünkü o gün herkesin kendine yetip artacak kadar derdi vardır.” (Abese, 80/34-37).

¹⁵⁹ Zümer, 39/7.

¹⁶⁰ Necm, 53/31.

¹⁶¹ Necm, 53/38-41.

kötü olacağı haber verilmiştir.¹⁶² Ayette, vizrin içinde ebedi kalacakları belirtildiği için bu vizrin, “günahın cezası” ya da “günahın yükü” olarak anlaşılması mümkün olmaktadır.

Vizr kelimesinin isim olarak geçtiği diğer bir ayet ise İnşirâh suresinde geçen *و وضعنا عنك وزرك الذي أنقض ظهرك* “Senin belini büken vizrini senden alıp atmadık mı?”¹⁶³ ayetidir. Bu ayette geçen vizr kelimesi, yukarıda anlatılan diğer ayetlerdeki vizr kelimesinden mana bakımından biraz farklıdır. Bu ayetteki vizr kelimesi Hz. Peygamber (a.s.)’a nisbet edilmiştir. Ayete göre bu vizr, önceden Hz. Peygamber (a.s.)’ın üzerindeydi ve adeta belini büküyordu. Sonra Allah Teâlâ’nın bir lütfu olarak, belini büken o vizr kendisinden indirildi. İşte bu ifadenin manası hakkında müfessirler arasında görüş ayrılıkları meydana gelmiştir.

Bu kelimeye müfessirler, “Cahiliyedeki günahlar”,¹⁶⁴ “günah”,¹⁶⁵ “geçmiş günahlar”, “Nübüvvet ve Risalet yükleri”,¹⁶⁶ “günahın ağırlığı”,¹⁶⁷ “savaş yükü”,¹⁶⁸ “yük”,¹⁶⁹ “peygamberlikten önce üzerinde bulunan ağırlık ve şaşkınlık”,¹⁷⁰ ve “ağır yük”¹⁷¹ gibi muhtelif manalar vermişlerdir. Mesela Taberî’nin aktardığına göre Mücahid, vizr kelimesini, “günah” şeklinde açıklamıştır. Katâde ise “Hz. Peygamber (a.s.)’in ona ağır gelen bazı günahları vardı Allah onları affetti” demiştir.¹⁷²

ed-Dahhâk bu ayeti, “Senden cahiliyede vâki olanları indirdik”¹⁷³

¹⁶² Taha, 20/99-101.

¹⁶³ İnşirâh, 94/2-3.

¹⁶⁴ Muhammed Şükrî Ahmed ez-Zâviyetî, *Tefsîru’l-Dabbâk*, Dârü’s-Selâm, Kahire 2009, II, 976; İbn Kuteybe, *Tefsîru Garib’l-Kur’ân*, s. 532; el-Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, III, 275; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, s. 1564.

¹⁶⁵ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, III, 496; Mamer b. Müsenna, *Mecâzu’l-Kur’ân*, II, 303; ez-Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân*, V, 341; et-Taberî, *Tefsîru’t-Taberî*, XXX, 255; es-Semerkandî, *Babru’l-Ulûm*, III, 489; Mekkî, *el-Umde*, s. 349; el-Begavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, s. 1418; el-Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmi’l-Kur’ân*, VII, 129; eş-Şevkânî, *Fetbu’l-Kadîr*, s. 572.

¹⁶⁶ el-Mâturidî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, XVII, 255-256.

¹⁶⁷ el-Herevî, *el-Garibeyn*, VI, 1994; Ebu Bekir er-Râzî, *Tefsîru Garib’l-Kur’ân*, s. 249.

¹⁶⁸ Abdurrahman b. Muhammed b. İbrahim İbnu’l-Atâikî el-Kummî, *Mubtasar Tefsîr el-Kummî*, (Thk. Muhammed Cevad el-Hüseynî el-Celâlî), Müessesetu Dâri’l-Hadis, Kum 1432, s. 536.

¹⁶⁹ el-Mâverdî, *en-Nüket*, II, 196.

¹⁷⁰ İbn Atiyye, *el-Mubarrerü’l-Vecîz*, s. 1988.

¹⁷¹ Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 5919.

¹⁷² et-Taberî, *Tefsîru’t-Taberî*, XXX, 255.

¹⁷³ ez-Zâviyetî, *Tefsîru’l-Dabbâk*, II, 976.

şeklinde tefsir ederken Mukâtil b. Süleyman ise “senden günahını indirdik”¹⁷⁴ şeklinde tefsir etmiştir. Mamer b. Müsennâ ve ez-Zeccâc da “günah”¹⁷⁵ şeklinde tefsir etmişlerdir. İbn Kuteybe ise “cahiliyedeki günah”¹⁷⁶ şeklinde açıklamıştır. Taberî ise bu ayeti “senin geçmiş günahlarını affettik. Cahiliye günlerinin ağırlığını senden indirdik” şeklinde açıklamıştır.¹⁷⁷

Mâturîdî tefsircilerin umumunun bu kelimeyi günah şeklinde anladıklarını söylemiştir. Bu yüzden onlara göre Hz. Peygamber (a.s.)’ın günahı vardı fakat sonradan affedilmiştir. Fakat Mâturîdî buna karşı çıkmış ve “vizr” kelimesinin, “yük” ve “ağırlık” manasına geldiğini ve bundan dolayı sanki Allah Teâlâ’nın bu ayetle, “Nübüvvet ve risâlet hususunda sana yüklenen yükleri hafiflettik. Şayet bu hafifletme olmasaydı senin belini bükerdi” demiştir. Mâturîdî, ikinci bir mananın ise “Seni korudu. Şayet bu koruma olmasaydı senin de günahların olacaktı” şeklinde olabileceğini ifade etmiştir.¹⁷⁸ Mâverdi ise bu ayet hakkındaki iki görüşü naklettikten sonra üçüncü bir görüş olarak ise ayetin, “seni nübüvvetten önceki kırk senede bütün pisliklerden koruduk. Öyle ki sana vahiy indiğinde sen, bütün pisliklerden beri idin, temizdin” şeklinde anlaşılabilirliğini söylemiştir. Dördüncü bir ihtimal olarak ise ayetin “senin hakkında teklif-i mâ lâ yutak’ı kaldırdık” şeklinde anlaşılabilirliğini ifade etmiştir.¹⁷⁹

İbn Atiyye, bazı ehl-i te’vilin, Allah Teâlâ’nın Hz. Peygamber (a.s.)’dan vaz’ ettiği vizr’den maksadın, “peygamberlikten önce onun üzerinde bulunan ağırlık ve şaşkınlık” olduğunu söylediklerini aktarmıştır. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) Kureyş’in putlara ibadet ettiğini görüyordu fakat henüz ona Allah’tan açık bir emir gelmemişti. Dolayısıyla Allah Teâlâ nübüvvet ve peygamber göndermek suretiyle o ağırlığı üzerinden kaldırmıştır.¹⁸⁰

İbn Atiyye’nin aktardığına göre bazılarına göre ise buradaki gü-

¹⁷⁴ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, III, 496.

¹⁷⁵ Mamer b. Müsenna, *Mecâzu’l-Kur’ân*, II, 303; *Zeccâc*, *Meâni’l-Kur’ân*, V, 341.

¹⁷⁶ İbn Kuteybe, *Tefsîru Garibî’l-Kur’ân*, s. 532.

¹⁷⁷ et-Taberî, *Tefsîru’t-Taberî*, XXX, 255.

¹⁷⁸ el-Mâturîdî, *Te’vilâtul-Kur’ân*, XVII, 255-256.

¹⁷⁹ el-Mâverdi, *en-Nüket*, VI, 296-297.

¹⁸⁰ İbn Atiyye, *el-Muharreru’l-Vecîz*, s. 1988; İbn Cüzey, *et-Tesbîl*, II, 585.

nahtan maksat, Peygamberlikten önce cahiliyede Hz. Peygamber (a.s.)'ın kavmiyle bir arada bulunması, onların kestiklerinden yeme vb. işleridir.¹⁸¹ Bu ayette geçen “vızr” kelimesini “günah” şeklinde anlayanlar, bu ayetin aynen Fetih 2'inci ayette¹⁸² geçen manayı ifade ettiğini belirtmişlerdir.¹⁸³

Yukarıda da görüldüğü gibi birçok müfessir bu kelimeyi, özellikle cahiliye döneminde vaki olan “günah” şeklinde anlamışlardır. Fakat Elmalılı'nın dediği gibi günah tabiri, beşer olmalarının bir sonucu olarak Peygamberlerden suduru caiz olabilen “zelle” ve “evla olanı terk” gibi küçük günahları kapsasa da, ağırlık manasını içeren “vızr” kelimesinin, küçük günahlar hakkında kullanılması uygun olmayacağı gibi ayette ağırlığın bilhassa الذي أنقض ظهرك “Belini büken” diye vafedilmesi, bunun küçük günah olarak telakki edilmesine uygun olmaz. Bu ağırlığın büyük günah manasına değil, yüce bir ahlaka sahip olan¹⁸⁴ Hz. Peygamber (a.s.)'ın en küçük bir günahattan bile şiddetle müteessir olmasına hamledilmesi mümkün olsa da bu da hilafı zahir olmaktan kurtulamaz.

Onun için bunun Elmalılı'nın dediği gibi günah manasında değil de, “ağır yük”, manasında, “Hz. Peygamber (a.s.)'ı nübüvvetten evvel veya nübüvvetin başlarında son derece üzen ve tahammülü ağır gelen bir takım zorluklar” manasına gelmesi uygun olacaktır. Yukarıda da belirtildiği gibi birtakım müfessirlerin tercihi de bu yöndedir.¹⁸⁵

2.2.2. Evzâr

Vızr kelimesinin çoğulu olan “evzâr”¹⁸⁶, yukarıda ifade edildiği gi-

¹⁸¹ İbn Atiyye, *el-Mubarrerul-Veciz*, s. 1988.

¹⁸² لِيُعْزِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا “Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar. Sana olan nimetini tamamlar ve seni doğru yola iletir.” (Fetih, 48/2).

¹⁸³ el-Begavî, *Meâlimü't-Tenzil*, s. 1418; İbn Atiyye, *el-Mubarrerul-Veciz*, s. 1988; İbn Cüzey, *et-Teshil*, II, 585.

¹⁸⁴ Kalem, 68/4.

¹⁸⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 5919.

¹⁸⁶ Mamer b. Müsenna, *Mecâzu'l-Kur'an*, I, 190 ve I, 358; en-Nehhâs, *Meâni'l-Kur'an*, I, 329; el-Herevî, *el-Garibeyn*, VI, 1994; et-Taberî, *Tefsîrû't-Taberî*, VII, 190 ve XV, 55; İbn Side, *el-Mubkem*, IX, 103; İbn Fâris, *Mekâyisul-Luga*, s. 954; es-Sem'ânî, *Tefsîrû'l-Kur'an*, II, 99; İbn Atiyye, *el-Mubarrerul-Veciz*, s. 610; el-Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmi'l-Kur'an*, X, 188; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 288; eş-Şevkânî, *Fetbu'l-Kadir*, s. 517; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 358; İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr*, VII, 191; Reşit Rıza,

bi Kur’ân-ı Kerîm’de dört ayette¹⁸⁷ beş kez geçmektedir. Bu ayetlerden birisi En’âm 31’inci ayettir. Bu ayette şu şekilde gelmiştir: قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلَىٰ مَا فَرَطْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ أُوذَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ أَلَّا سَاءَ مَا يَزُرُونَ “Allah’ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar gerçekten ziyana uğramışlardır. Nihayet onlara kıyamet vakti ansızın gelip çatınca, onlar günahlarını sırtlarına yüklenerek diyeceklerdir ki: ‘Dünyada iyi amelleri terk etmemizden dolayı vah bize’ dikkat edin yüklendikleri şey ne kötüdür.”¹⁸⁸

Diğer bir ayet ise Nahl suresi 25’inci ayettir. Evzâr kelimesi bu ayette iki defa geçmiştir: لِيَحْمِلُوا أَوْذَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ أُوذِرَ الَّذِينَ يَضُلُونَهُمْ يَغْتِرْ عِلْمَ آلَا “Kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir kısmını yüklenmeleri için (öyle derler). Bak ki yüklenecekleri şey ne kötüdür.”¹⁸⁹

En’âm 31’inci ayette ve Nahl 25’inci ayetlerde geçen “evzâr” kelimeleri genel olarak müfessirler tarafından “günah ağırlığı”,¹⁹⁰ “günah yükü”,¹⁹¹ “günah”,¹⁹² “vebal”¹⁹³ vb. şekillerde açıklanmışlardır.

Yukarıda ki ayetler ve müfessirlerin görüşleri incelendiğinde bu iki ayette geçen ifadelerde, inanmayanlardan bahsedildiği görülecektir. En’âm suresindeki ayet, Allah’ın huzuruna çıkmayı ve Âhîret’i yalanlayanlar hakkındadır. Nahl suresinde ise Allah’ın indirdiklerini yalanlayanların akîbetlerinden bahsedilmektedir. Bir önceki ayet olan Nahl 24’üncü ayette, “Onlara: Rabbiniz ne indirdi?” denildiği zaman, ‘öncekilerin masalları’¹⁹⁴ demeleri sebebiyle onların inkârcı oldukları belir-

Tefsîru’l-Menâr, VII, 361.

¹⁸⁷ En’âm, 6/31; Nahl, 16/25; Taha, 20/87; Muhammed, 47/4.

¹⁸⁸ En’âm, 6/31.

¹⁸⁹ Nahl, 16/25.

¹⁹⁰ el-Herevî, *el-Garibeyn*, VI, 1994; es-Sealîbî, *el-Cevâbir*, I, 476.

¹⁹¹ et-Tüsî, *et-Tibyân*, IV, 115.

¹⁹² el-Fîrûzâbâdî, *Tenvîru’l-Mikyâs*, s. 141; Mukâtil b. Süleyman, *el-Vucûb ve’n-Nezâir*, s. 129; İbn Kuteybe, *Tefsîru Garibi’l-Kur’ân*, s. 152; es-Semerkindî, *Babru’l-Ulûm*, I, 480-481; eş-Şerîf er-Radî, *Telhîsu’l-Beyân*, s. 123; ed-Dâmegânî, *el-Vucûb ve’n-Nezâir*, II, 294; Ebû İshâk es-Sa’lebî, *el-Kesf ve’l-Beyân*, *Tefsîru’s-Sa’lebî*, (Thk. Ebû Muhammed İbn Âşûr), Dâr İhyâi’t-Turâsî’l-Arabî, Beyrut 2002, IV, 143; es-Sem’ânî, *Tefsîru’l-Kur’ân*, III, 166.

¹⁹³ Elmalılı, *Hak Dini*, III, 2115 ve IV, 3093.

¹⁹⁴ Nahl, 16/24.

tilmiş ve yirmi beşinci ayette anlatılan durumlarının sebebi olarak bu inkârcılıkları gösterilmiştir. İşte bu iki ayette bunların inkârlarının çok büyük olması sebebiyle, çok ağır bir yük taşıyacakları ve bu yükün çok kötü olacağı bildirilmiştir. Dolayısıyla bu ayetlerde geçen bu kelimeler ya mecazen “günah” manasına gelmektedir ya da “günahlarının ağırlıkları” manasına gelmektedir.

İbn Atiyye'ye göre de En'âm suresi 31'inci ayette geçen bu kelime mecazidir ve yüklerin ağırlığına benzetilmiştir. Ona göre yüklerin sırtlarda olduğunu belirtmek suretiyle teşbih daha da kuvvetlendirilmiştir. Çünkü sırt genellikle yüklerin taşınma yeridir.¹⁹⁵

es-Seâlibî'ye göre ise vizr “günah ağırlığı” manasına gelmektedir. En'âm 31'inci ayette vizr kelimesinin kullanılması mecazîdir ve yüklerin ağırlığına benzetmek içindir.¹⁹⁶

İbn Âşûr'a göre ise En'âm ayetinde evzâr lafzının kullanılmasında bir incelik vardır. Çünkü bu kelime hem “ağır yükler” hem de “günah” manasında kullanılmaktadır. Onlar bu sıkıntıya günahları sonucunda düştükleri için sanki günahlarını taşımaktadırlar ve günahlarının acısının şiddetine katlanmaktadır.¹⁹⁷

Nahl 25'inci ayette anlatılan başkalarının günahını ve günah yükünü taşıma hususu ise yoldan çıkarma ve dalaletle düşürme ile ilgili olduğu için yukarıda ifade edildiği gibi و لا تزر وازرة وزر أخرى ayetleriyle çelişmemektedir.¹⁹⁸ Bu kelimenin geçtiği diğer bir ayet ise Taha suresi 87'inci ayettir: “قالوا ما أخلفتنا موعداك بملكتنا ولكننا حملنا أوزارا من زينة القوم فقذفناها فكذلك ألقى السامريُّ” “Dediler ki, ‘biz sana olan vadimizden, kendi kudret ve irademizle dönmedik. Fakat biz, o kavmin zinet eşyasından bir takım ağırlıklar yüklenmiş, sonra da onları atmıştık; aynı şekilde Sâmîrî de atmıştı.’”¹⁹⁹

Bu ayette, İsrail oğullarının başından geçen tarihi bir olay anlatılmaktadır. Bazı müfessirlere göre bu ayette geçen “evzâr” kelimesi “maddi bir yük”tür²⁰⁰ ve bunlar da “İsrail oğullarının yanında bulunan

¹⁹⁵ İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Veciz*, s. 615.

¹⁹⁶ es-Seâlibî, *el-Cevâbir*, I, 476.

¹⁹⁷ İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr*, VII, 192.

¹⁹⁸ es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'an*, III, 166.

¹⁹⁹ Taha, 20/87.

²⁰⁰ es-Sâlebî, *el-Keşf*, VI, 257; el-Mâverdi, *en-Nüket*, III, 418; İbn Cüzey, *et-Teshîl*, II, 24.

Firavun ailesinden aldıkları mücevherler”dir.²⁰¹ Bazılarına göre ise mücevherler ile buzağı yapıp ona tapındıkları ve bunun sonucunda günah kazandıkları için bu âyette İsrail oğullarının yüklendiği haber verilen şey, yaptıklarının vebali olarak “günah”tır²⁰² ya da “günahlarının ağırlığıdır.”²⁰³

Mücahid buradaki evzar kelimesini انقال “ağırlık, yük” şeklinde açıklamışken, Süddî ise “Kıptilerin mücevherleri”²⁰⁴ şeklinde açıklamıştır. Mukatil b. Süleyman “hata”²⁰⁵ şeklinde, Taberî ise “İsrail oğullarının yanında bulunan Firavun ailesinin mücevherleri” diye tefsir etmiştir.²⁰⁶ es-Semerkandî ise “günah” şeklinde açıklamıştır.²⁰⁷

Görüldüğü gibi ayet incelendiğinde, İsrail oğullarının gerçekten de mücevherlerden oluşan bir yük alıp yüklendikleri görülecektir. Dolayısıyla ayette geçen bu kelimeyi birçok müfessirin dediği gibi “maddi bir yük” olarak anlamak mümkündür. Aynı şekilde, bu mücevherlerden oluşan yükten kendilerine bir buzağı yapıp taptıklarından ve bununla da büyük bir günah kazandıklarından dolayı bu kelimeyi yine birçok müfessirin dediği gibi “günah yükü ve ağırlığı” şeklinde de anlamak mümkündür. Fakat ayetin sonunda geçen “Sonra onları atmıştık ve aynı şekilde Sâmîrî de atmıştı” ifadesi, bu kelimeyi “maddi yük ve ağırlık” olarak anlamının uygun olacağını göstermektedir.

Bu mücevherlerin İsrail oğullarının eline nasıl geçtiği hususunda muhtelif görüşler vardır. Begavî bu konuda iki görüş aktarmıştır. Birinci görüşe göre bu mücevherler Firavun kavminindi. Ayette bunların evzar diye isimlendirilmesinin sebebi, İsrail oğullarının o mücevherleri emanet olarak alıp sonra iade etmemeleridir. Onlar Kıptilerden emanet olarak mücevher almışlardı. Bu mücevherler, Mısırdan çıktıklarında İsrail oğulları ile birlikteydi. Begavî’nin aktardığı ikinci görüş ise

²⁰¹ et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, XVI, 218; ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 372; el-Herevî, *el-Garîbeyn*, VI, 1994-1995; el-Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, s. 824; Ebu Bekir er-Râzî, *Tefsîru Garîbî'l-Kur'ân*, s. 249.

²⁰² Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, II, 337; es-Semerkandî, *Babru'l-Ulûm*, II, 352; er-Râzî, *Mefâtîbu'l-Gayb*, XXII, 102.

²⁰³ el-Mâverî, *en-Nüket*, III, 418.

²⁰⁴ et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, XVI, 218.

²⁰⁵ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, II, 337.

²⁰⁶ et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, XVI, 218.

²⁰⁷ es-Semerkandî, *Babru'l-Ulûm*, II, 352.

şöyledir: Allah Teâlâ Firavunu denize batırıldığında deniz onların mücevherlerini dışarı attı ve İsrail oğulları onları aldı. Hâlbuki o zaman ganimet onlara helal değildi. Bu yüzden Allah Teâlâ aldıkları mücevherleri “evzâr” diye isimlendirdi.²⁰⁸

er-Râzî de bu ayette “evzâr” kullanılmasının sebebi hususunda çeşitli ihtimallerin olduğunu söylemiş ve bunlardan üç ihtimali zikretmiştir. Birincisi bu mücevherler çok oldukları için ağır idiler. Bundan dolayı böyle isimlendirildiler. İkincisi, ganimet onlara haram idi. Bu yüzden onları hiç faydalanmadan korumaları lazımdı. Dolayısıyla bu onlara ağır geldiği için böyle isimlendirildi. Üçüncüsü, burada evzardan kasıt “günah”tır. Yani bize günah yüklendi manası vardır.

Evezâr kelimesinin geçmiş olduğu son ayet ise Muhammed sure-sindedir: *فَإِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَنتَحَمْتَهُمْ فَشُدُّوا الرِّبَاطَ فَإِمَّا مِمَّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَٰلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَآتَتْكُمْ مِنْهُم مِّنْهُم وَلكِن لَّيَبْلُو بِبَعْضِكُمْ بِبَعْضٍ وَآلَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَاهُمْ* (Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onlara iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın (esir alın). Savaş sona erince de artık ya karşılıksız veya fidye karşılığı salıverin. Durum şu ki, Allah dileseydi, onlardan intikam alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek ister. Allah yolunda öldürülenlere gelince, Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmaz.²⁰⁹

Görüldüğü gibi bu ayette “evzâr” kelimesi “harb” kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. Vizir kelimesinin çoğulu olan “evzâr” kelimesi,²¹⁰ “harb” kelimesi ile birlikte kullanıldığında “silah”,²¹¹ ve “savaşın meydana gelmesi için gerekli olan aletler ve yükler”²¹² manasına gelmektedir. Halil b. Ahmet ve Zemahşerî gibi alimler evzârü'l-harb ifadesinin “harp aletleri” manasına geldiğini söylemişlerdir.²¹³ İbn Fâris ve Ebû

²⁰⁸ el-Begavî, *Meâlimu't-Tenzil*, s. 824.

²⁰⁹ Muhammed, 47/4.

²¹⁰ Halil b. Ahmed'e göre “evzârü'l-harb” ifadesinin müfredi gelmez. Ona göre şayet bu ifadedeki evzâr kelimesinin müfredi yapılsaydı bu tekil *وَزَّر* şeklinde olurdu. Çünkü bu şekilde olunca ağır yük manasına gelmiş olur. Bkz. Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, IV, 366-367.

²¹¹ el-Herevî, *el-Garibeyn*, VI, 1994; Ebû Hayyân, *Tuhfetu'l-Erib*, s. 134.

²¹² ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 310; Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VI, 145.

²¹³ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, IV, 366-367; ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâga*, s. 673; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 288; Ebû Hayyân, *el-Babru'l-Mubît*, VII, 74.

Hayyân'a göre ise "evzâr" kelimesi "silah" manasına gelmektedir.²¹⁴ el-Askerî'ye göre ise "evzârul-harb", "savaşın ağırlıkları olan silah" demektir.²¹⁵

el-İsfehânî ise evzârul-harbin, "savaşın silah cinsinden olan aletleri" demek olduğunu ve tekilinin ise vizr kelimesi olduğunu söylemiştir.²¹⁶ er-Râzî'ye göre ise "evzârul-harb" ya silah ya da günah manasına gelmektedir.²¹⁷

Evezâr kelimesi "savaş aletleri" manasında eski Arap şiirinde de kullanılmıştır. Bu manadan olmak üzere el-A'sâ bir beyitte şöyle demiştir:

رماحاً طولاً و خيلاً دُكُوراً
و أَعَدَّدْتُ لِلْحَرْبِ أَوْزَارَهَا "Uzun mızrak ve erkek atlardan müteşekkil savaş teçhizatını hazırladın."²¹⁸

Bu tanımlardan ve el-A'sâ'nın beytinden anlaşıldığına göre, evzârul-harb ifadesi zırh, miğfer, mızrak vb. silah cinsinden olan harp aletlerini²¹⁹ kapsadığı gibi savaşta gerekli olan canlı cansız her türlü alet ve eşyayı da kapsamaktadır.

Savaş aletlerinin evzâr diye isimlendirilmesinin sebebi ise bu aletlerde, taşıyan için bir yük, kullananı için bir zorluk olmasıdır.²²⁰ Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi vizr, insanın taşıdığı şeydir. Silah da insan tarafından taşındığı için²²¹ ve kendisini taşıyan kişiye ağırlık verdiği için "evzâr" diye isimlendirilmiştir.²²² İbn Kuteybe de silahın "evzâr" diye

²¹⁴ İbn Fâris, *Mekâyisul-Luga*, s. 954.

²¹⁵ el-Askerî, *el-Furûku'l-Lugaviyye*, s. 262; er-Râzî, *Mefâtibul-Gayb*, XII, 170.

²¹⁶ el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 536.

²¹⁷ er-Râzî, *Mefâtibul-Gayb*, XXVIII, 42.

²¹⁸ Meymûn b. Kays, *Dîvanul-Âşâ*, (Şerh: M. Muhamet Hüseyin), Mektebetul-Âdâb, Yy. Ts. s. 99; Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, IV, 366-367; en-Nehhâs, *Meânî'l-Kur'an*, II, 1194; İbn Kuteybe, *Tefsîru Garibî'l-Kur'an*, s. 409; İbn Fâris, *Mekâyisul-Luga*, s. 954; İbn Ebî Zemenin, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîz*, IV, 236; eş-Şerîf er-Radî, *Telhisul-Beyân*, s. 258; el-Mâverdi, *en-Nüket*, V, 293; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 310 ve *Esâsü'l-Belâga*, s. 673; el-Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmi'l-Kur'an*, XVI, 179; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 288; Ahmed b. Yusuf es-Semîn el-Halebî, *ed-Durrul-Masîn fî Ulûmî'l-Kitâbi'l-Meknûn*, (Thk. Ahmet Muhammed el-Harrât), Dâru'l-Kalem, Şam ts., IV, 597; Ebu Bekir er-Râzî, *Tefsîru Garibî'l-Kur'an*, s. 249; ez-Zebidî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 358.

²¹⁹ eş-Şerîf er-Radî, *Telhisul-Beyân*, s. 258.

²²⁰ eş-Şerîf er-Radî, *Telhisul-Beyân*, s. 258.

²²¹ el-Herevî, *el-Garibeyn*, VI, 1994.

²²² el-Herevî, *el-Garibeyn*, VI, 1994; Ebu Bekir er-Râzî, *Tefsîru Garibî'l-Kur'an*, s. 249.

isimlendirilmesinin sebebini “taşınması” olarak göstermiştir.²²³

Özellikle sadedinde olduğumuz ayette geçen *حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا* ifadesi hakkında müfessirler çeşitli görüşler serdetmişlerdir. Bu görüşleri şu başlıklar altında toplamak mümkündür: “Ehl-i Şirk teslim olana kadar.”,²²⁴ “Meryem oğlu İsa inip haçı kırıp, domuzu öldürene ve İslam dini dışında bütün dinlerin yok olup din tek olana kadar”;²²⁵ “savaşanlar silahlarını bırakıp teslim olana ya da barış yapana kadar”;²²⁶ “sadece Müslümanlar kalana kadar”;²²⁷ “insanlar Allah'tan başkasına ibadet etmeyene kadar”;²²⁸ “şirk terkedilene kadar”;²²⁹ “herkes Müslüman olana ve kâfir kalmayana kadar”;²³⁰ “Savaşanlar silahı bırakıp ya Müslüman olup ya da barış yapana kadar”²³¹ ve “savaş bitene kadar.”²³² Buhârî bu ayette geçen “evzâr” kelimesini “günahlar” şeklinde açıklarken bu ifadeyi “sadece Müslümanlar kalana kadar”²³³ diye açıklamıştır.

İbn Atiyye bu ifade hakkında farklı bir yaklaşım sergilemiş ve bu ayette bir istiare olduğunu ve bu ifadeyle bu işe devam edilmesinin istendiğini söylemiştir. Çünkü müminler ile kâfirler arasındaki savaş, evzarını vaz' etmez, yani bitmez. Dolayısıyla bu ifade, “ben kıyamete kadar şöyle şöyle yapacağım” sözü gibidir. Yani aslında bu sözle o işin sürekli yapılacağı söylenmektedir.²³⁴

İbn Arabî, bu ayetle ilgili “herkes Müslüman olana ve kâfir kalmayana kadar” ya da “Hz. İsa inene kadar” şeklindeki rivayetlerin manalarını kabul etmemiş ve kıyamete kadar cihadın devam edeceğini belirtmiştir. Çünkü kıyamete kadar mutlaka kâfirlerin olacağını, ayrıca Hz. İsa inse bile kitap ehlinin Müslüman olacağını, kitap ehli olmayan-

²²³ İbn Kuteybe, *Tefsiru Garib'il-Kur'an*, s. 409.

²²⁴ en-Nehhâs, *Meâni'l-Kur'an*, II, 1194.

²²⁵ en-Nehhâs, *Meâni'l-Kur'an*, II, 1194.

²²⁶ en-Nehhâs, *Meâni'l-Kur'an*, II, 1194.

²²⁷ Ebü Abdillâh Muhammed İbn İsmâil el-Cu'fi el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sabîb*, (Thk. Muhammed Nizâr Temim, Heysem Nizâr Temim) Dâru'l-Erkâm, Beyrût ts. Tefsir, 47.

²²⁸ el-Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmi'l-Kur'an*, XVI, 179.

²²⁹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil*, III, 234; el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, III, 57-58.

²³⁰ İbnu'l-Arabî, *Abkâmu'l-Kur'an*, s. IV, 101-102.

²³¹ Ebu Bekir er-Râzî, *Tefsiru Garib'il-Kur'an*, s. 249.

²³² eŞ-Şinkitî, *Edvâu'l-Beyân*, s. 1585.

²³³ Buhârî, Tefsir, 47.

²³⁴ İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Veciz*, s. 1719.

lardan ise Müslüman olmayanların kalabileceğini ve sahih görüşe göre de onlardan cizye kabul edilmeyeceğini ifade ederek o görüşleri kabul etmemiştir.²³⁵

Görüldüğü gibi müfessirler bu ifade hakkında burada zikrettiğimiz ve bir kısmını da zikredemediğimiz²³⁶ birçok görüş belirtmişlerdir. Yukarıda belirtildiği gibi ve el-A'şâ'nın beytinde de görüldüğü gibi evzâr kelimesi harp lafzı ile birlikte kullanılınca, “savaş aletleri ve silah” manasına gelmektedir. Savaşın evzârını vaz’ etmesinden maksat ise silahların bırakılması yani savaşın bitmesidir.²³⁷ Ayete bakıldığında, onları sindirmekten, esir almaktan ve savaşın evzârını vaz’ etmesinden sonra ise ister fidye karşılığı ister karşılıksız olsun, esirleri salıvermekten bahsedildiği görülecektir. Esirleri tutma ya da salıverme ise ancak savaşın bitmesiyle olur. Bu yüzden eş-Şınkîti’nin dediği gibi “harbin evzârını vaz’ etmesi” ifadesinin “silahların bırakılması” manasında olması uygundur.²³⁸ “Harb evzarını vaz’ edene kadar” ifadesi ise İbn Aşûr’un ifade ettiği gibi “işin bitmesini belirtmek için” temsilen söylenmiştir.²³⁹ Dolayısıyla sonuç olarak bu ifadenin “savaş bitene kadar” şeklinde anlaşılması mümkündür.²⁴⁰

2.2.3. Vezir

V-z-r kökünden isim olarak kullanılan ve Kur’ân’ı-Kerim’de geçen diğer bir kelime ise الوَزْر “el-vezir”dir. Vezir kelimesi, “melce’/sığınak”,²⁴¹ “dağ”²⁴² “kendisine sığınılan dağ”²⁴³, “erişilmez ve koru-

²³⁵ İbnu’l-Arabî, *Abkâmu’l-Kur’ân*, s. IV, 101-102.

²³⁶ Bkz. ez-Zeccâc, *Meânî’l-Kur’ân*, V, 6; İbn Ebî Zemenin, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîz*, IV, 236; Mekki, *Tefsîru’l-Müşkil*, s. 231; el-Mâverdi, *en-Nüket*, V, 293-294; İbn Side, *el-Mubkem*, IX, 103; İzzuddîn Abdulazîz b. Abdusselam, *Mecâzu’l-Kur’ân*, (Thk. Mustafa Muhammed Hüseyin ez-Zehabi), Müessesetu’l-Furkân li’t-Turâsi’l-İslâmî, Londra 1999, s. 442; Beyânu’l-Hak en-Nisâbüri el-Gaznevî, Mahmud b. Ebi’l-Hasan b. el-Hüseyin, *Bâbiru’l-Burbân fî Meânî Müşkilâti’l-Kur’ân*, (Thk. Suad Bint-i Salih b. Said Bâbki), Câmîatu Ümmi’l-Kurâ, Mekke 1998 II, 1318; el-Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmi’l-Kur’ân*, XVI, 179; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, IX, 288; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-Ârûs*, XXIV, 358; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4377.

²³⁷ İbn Dureyd, *Cemberetu’l-Luga*, II, 712.

²³⁸ eş-Şınkîti, *Edvâu’l-Beyân*, s. 1585.

²³⁹ İbn Aşûr, *et-Tabrîr ve’t-Tenvîr*, XXVI, 82.

²⁴⁰ eş-Şınkîti, *Edvâu’l-Beyân*, s. 1585.

²⁴¹ el-Ferrâ, *Meânî’l-Kur’ân*, III, 210; el-Askerî, *el-Furûku’l-Lugaviyye*, s. 262; İbn Kuteybe, *Tefsîru Garibi’l-Kur’ân*, s. 499; İbn Dureyd, *Cemberetu’l-Luga*, II, 712; el-Cevherî, *es-Sihâb*, II, 845; İbn Fâris, *Mekâyîsu’l-Luga*, s. 954; Mekki, *Tefsîru’l-Müşkil*, s. 286; Mekki, *el-Umde*, s. 325; et-Tüsî, *et-Tibyân*, IV, 337; et-Tabersî, *Mecmeu’l-Beyân*, IV, 137;

naklı dağ”,²⁴⁴ “dağda sığınılacak yer”²⁴⁵ ve “kendisinde korunulan dağ ya da kale”²⁴⁶ manalarına gelmektedir.

er-Râzî ise Müberred ve Zeccâc’dan vezer’in “korunaklı dağ” manasına geldiğini daha sonra ise “kendisine sığınılan ve kendisiyle korunulan her şey”e “vezer” denildiğini aktarmıştır.²⁴⁷

Ka’b b. Mâlik’in, içinde “vezer” kelimesinin geçtiği şöyle bir beyti vardır:

إلا السيوف و أطراف القنا ووز
الناس ألبت علينا فيك ليس لنا
“İnsanlar senin yüzünden bizim üzerimize geliyorlar. Bizimse kılıç ve mızrak uçlarından başka sığınacağımız yoktur.”²⁴⁸

Yukarıda da ifade edildiği gibi bu kelime, kendisine sığınılan korunaklı dağ, kale, sığınak vb. her şey için kullanılmaktadır. İnsanları koruması, sağlam olması, buralara zor ve sıkıntılı zamanlarda gidildiğini göstermektedir. Bundan dolayı Halil b. Ahmed, “onların ne bir kaleleri ne de bir vezerleri (dağları) var” şeklinde bir sözün olduğunu söylemiştir.²⁴⁹ Öyle anlaşılıyor ki sığınılacak bir yerin olmaması, haklarında bu sözün söylendiği kimseler için bir eksikliklerdir. Çünkü bu durum onların büyük bir tehlike ile karşılaştıklarında, kaçıp kurtulabilecekleri bir alanlarının olmadığını göstermektedir.

Vezer kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de Kıyâme suresi 11'inci ayette geçmektedir. Ayet kıyamet günü ahvalinin anlatıldığı bir ayet grubu-

İbnu'l-Cevzî, *Tezkiretu'l-Erib*, II, 259; Ebû Hayyân, *Tuhfetu'l-Erib*, s. 134; Ebu Bekir er-Râzî, *Tefsîru Garibî'l-Kur'ân*, s. 249; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 287; İbnu'l-Hâim, *et-Tibyân*, s. 329; Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 948; es-San'ânî, *Tefsîru Garibî'l-Kur'ân*, s. 314.

²⁴² en-Nehhâs, *Meâni'l-Kur'ân*, I, 329; el-Cevherî, *es-Sıhâb*, II, 845; Ebu Bekir er-Râzî, *Tefsîru Garibî'l-Kur'ân*, s. 249.

²⁴³ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, IV, 366; ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 357 ve V, 252; es-Semerkandî, *Babru'l-Ulûm*, III, 426; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 288.

²⁴⁴ İbn Sîde, *el-Mubkem*, IX, 103; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 287; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Mubît*, s. 492; ez-Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, XXIV, 358.

²⁴⁵ el-Herevî, *el-Garibeyn*, VI, 1995; el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 536.

²⁴⁶ İbn Kuteybe, *Tefsîru Garibî'l-Kur'ân*, s. 500.

²⁴⁷ er-Râzî, *Mefâtih*, XXX, 206.

²⁴⁸ Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Dîvânü Ka'b b. Mâlik*, (Thk. Ve İnc. Sâmî Mekki el-Ânî), Mektebetu Nahda, Bağdat 1966, s. 209. Ayrıca benzer bir beyit için bakınız: Hassân b. Sâbit, *Dîvanu Hassân b. Sâbit*, (Şerh, Abdâ Mühennâ), Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrût 1994, s. 120.

²⁴⁹ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, IV, 366.

nun içinde bulunmaktadır. Bu ayetten önce, بل يريد الانسان ليفجر امامه يسئل ايان يوم ،فakat insan övündekini (kıyameti) yalanlamak ister. ‘Kıyamet günü ne zamanmış?’ diye sorar. İşte, göz kamaştığı, ay tutulduğu, güneşle ay bir araya getirildiği zaman! O gün insan ‘kaçacak yer neresi!’ diyecektir”²⁵⁰ ayetleri bulunmaktadır. En son ayette sorulan soruya cevap olarak, كلا لا وزر الى ربك ،يومئذ المستقر “Hayır hayır! Sığınacak bir yer yoktur! O gün varıp durulacak yer, sadece Rabbinin huzurudur”²⁵¹ demek suretiyle Allah’ın huzuruna çıkmaktan kaçıp kurtulacak bir yerin, sığınacağın olmadığı haber verilmiştir. Adeta Allah Teâlâ insana “ey Âdemoğlu! Burada kaçış yoktur, sığınılacak bir yer, bir dağ ve sığınak yoktur.” demektedir. İnsanlar savaşlarda hezimet anlarında ve zor duruma düştüklerinde dağlara ve sığınaklara sığınır. Fakat bu ayette, Kıyamet günü Allah’ın azabından dağlara yahut herhangi bir yere kaçışın olmayacağı haber verilmek²⁵² adeta bir çıkmaz sokak içinde olunacağı bildirilmiştir.

İşte bu ayette geçen “vezer” kelimesi hakkında müfessirler ve dilciler birçok görüş belirtmişlerdir. “sığınılacak kale”,²⁵³ “dağ”,²⁵⁴ “sığınak-melce”,²⁵⁵ “kurtuluş”²⁵⁶ gibi manalar bunlardan bazılarıdır.

Kurtubî’nin aktardığına göre İbn Mesut bu kelimeyi “kale” diye açıklamıştır.²⁵⁷ İbn Abbâs’ın ise bu kelimeyi لا حصن yani “sığınılacak kale yoktur” şeklinde²⁵⁸ ve “sığınak/melce” şekillerinde açıkladığı rivayet edilmiştir.²⁵⁹ Mekkî b. Ebî Tâlib’in aktardığına göre Hasan, Mücahit

²⁵⁰ Kıyâme, 75/5-10.

²⁵¹ Kıyâme, 75/11-12.

²⁵² Mekkî, *el-Hidâye*, XII, 7868-7869.

²⁵³ ez-Zâviyetü, *Tefsîru’l-Dabbâk*, II, 918; Buhârî, *Tefsir*, 75; Mekkî, *el-Hidâye*, XII, 7868-7869.

²⁵⁴ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, III, 422; Mamer b. Müsenna, *Mecâzu’l-Kur’an*, II, 277; et-Taberî, *Tefsîru’t-Taberî*, XXIX, 191-193.

²⁵⁵ el-Ferrâ, *Meâni’l-Kur’an*, III, 210; el-Askerî, *el-Furûku’l-Lugaviyye*, s. 262; İbn Kuteybe, *Tefsîru Garibi’l-Kur’an*, s. 499; İbn Dureyd, *Cemberetu’l-Luga*, II, 712; Mekkî, *Tefsîru’l-Müşkil*, s. 286; Mekkî, *el-Umde*, s. 325; et-Tûsî, *et-Tibyân*, IV, 337; et-Tabersî, *Mecmeu’l-Beyân*, IV, 137; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 648; İbnu’l-Cevzî, *Tezkiretu’l-Erib*, II, 259; Ebu Bekir er-Râzî, *Tefsîru Garibi’l-Kur’an*, s. 249; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, IX, 287; İbnu’l-Hâim, *et-Tibyân*, s. 329; Ebu’l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 948; es-San’ânî, *Tefsîru Garibi’l-Kur’an*, s. 314.

²⁵⁶ es-Sem’ânî, *Tefsîru’l-Kur’an*, VI, 104; Elmalılı, *Hak Dini*, VII, 5478.

²⁵⁷ el-Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmi’l-Kur’an*, XIX, 74.

²⁵⁸ Buhârî, *Tefsir*, 75; Mekkî, *el-Hidâye*, XII, 7868-7869.

²⁵⁹ et-Taberî, *Tefsîru’t-Taberî*, XXIX, 191-193; Mekkî, *el-Hidâye*, XII, 7868-7869; el-

ve Katade bu kelimeyi “dağ” diye açıklamışlardır.²⁶⁰ Kurtubî'nin aktardığına göre Süddî ise şöyle demiştir: Onlar dünyada korktuklarında dağlara sığınarlardı. Fakat Allah onlara: “Bugün sizi koruyacak bir sığınak yoktur” dedi.²⁶¹

ed-Dahhâk da “kale” manası vermiş ve bu kelimenin Himyer dilinde “dağ” manasına geldiğini ifade etmiştir.²⁶² Taberî Hasan'ın şöyle dediğini aktarmıştır: Arapların bir kısmı diğer bir kısmını korkuturlardı. Mesela iki adam hayvanlarının yanında buldukları bir anda atlılar geldiğinde biri diğerine “el-vezer el-vezer” yani “dağa dağa” diyordu.²⁶³ Yani zorda kaldıkları ve güvenli bir yere kaçmak istedikleri zaman “vezer” kelimesini kullanıyorlardı.

Bu kelimeye Arap şiirinde rastlamak da mümkündür. Kurtubî Şair Tarafe'den şöyle bir beyit aktarmıştır:

فَاخِضُوا الرَّأْيَ فِي الرُّؤْعِ وَرَزَّ   وَلَقَدْ تَعَلَّمُ بَكْرٌ أَنَّنَا
“Bekr kabilesi bizim görüşü üstün kişiler ve korku anında da bir sığınak/vezer²⁶⁴ olduğumuzu iyi bilir.”²⁶⁵

Mamer b. Müsennâ Rabia İbnu'z-Zi'be'nin şu beytini aktarmıştır:

لَعَمْرُكَ مَا لَلْفَتَى مِنْ وَرَزَّ   مِنْ الْمَوْتِ يُنْجِيهِ وَالْكَبِيرُ
“Ömrüne yemin olsun ki yiğidi ölümden ve yaşlılıktan kurtaracak bir vezer/sığınak yoktur.”²⁶⁶

es-Sem'ânî de benzer bir beyit aktarmıştır: لَعَمْرُكَ مَا لَلْفَتَى مِنْ وَرَزَّ   إِذَا الْمَوْتِ يَدْرِكُهُ وَالْكَبِيرُ
“Ömrüne yemin olsun ki yiğide yetişecek ölümden ve ihtiyarlıktan sığınacak bir yer yoktur.”²⁶⁷

Ebu Hayyan ve es-Semîn el-Halebî'nin aktardıklarına göre başka bir şair şöyle demiştir:

Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmi'l-Kur'an*, XIX, 74.

²⁶⁰ Mekkî, *el-Hidâye*, XII, 7868-7869.

²⁶¹ el-Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmi'l-Kur'an*, XIX, 74.

²⁶² ez-Zâviyetî, *Tefsîru'd-Dabhâk*, II, 918; et-Taberî, *Tefsîru'l-Taberî*, XXIX, 191-193; es-Semerkandî, *Babru'l-Ulûm*, III, 426.

²⁶³ et-Taberî, *Tefsîru'l-Taberî*, XXIX, 191-193.

²⁶⁴ Tarafe divanında “vezer” kelimesi yerine وَرَزَّ kelimesinin çoğulu olan وَفَرَّ kelimesi geçmektedir. Bu kelime de heybetli ve ürkütücü manasına gelmektedir. Bkz. Tarafe b. Abd, *Dîvânu Tarafe*, (Şerh, Mehdî Muhammed Nâsiruddîn), Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut 2002, s. 44.

²⁶⁵ el-Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmi'l-Kur'an*, XIX, 74. Ayrıca bkz. *Dîvânu Tarafe*, s. 44.

²⁶⁶ Mamer b. Müsenna, *Mecâzu'l-Kur'an*, II, 277.

²⁶⁷ es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'an*, VI, 104; Elmalılı, *Hak Dini*, VII, 5478.

مِنَ السَّبَاحِ الصَّوَارِي دُونَهُ وَزَّرَّ
وَالنَّاسِ شَرُّهُمْ مَا دُونَهُ وَزَّرَّ
كَمْ مَعْشَرٍ سَلِمُوا لَمْ يُؤْذِهِمْ سَمْعٌ
وَمَا نَرَى بَشَرًا لَمْ يُؤْذِهِمْ بَشَرٌ

“Vahşi yırtıcı hayvanlardan sığınacak bir yer vardır. Fakat insanların şerrinden kaçacak bir sığınak yoktur. Nice topluluklar vardır ki vahşi hayvan onlara zarar vermedi de kurtuldular. Hâlbuki insanoğlunun zarar vermediği hiçbir insan göremeyiz.”²⁶⁸

Dikkat edilecek olursa vezer kelimesi bu beyitlerde zor zamanlardaki “sığınak” ve “sığınılacak yer” manasında kullanılmıştır.

Sadedinde olduğumuz ayetin siyak-sibakına bakıldığında ise, Kıyamet ahvalinden ve o gün insanın karşılaşacağı zorluklardan bahsedildiği görülecektir. On birinci ayetten önceki ayette, kıyamet hengâmında insanın çok zor sıkıntıları gördüğünde, aynen Arapların tehlike anında dağlara, sığınaklara sığınması gibi hemen kaçıp kurtulacağı ve sığınacağı bir yeri soracağı ifade edilmiş, fakat o kişiye çok acı bir şekilde, orada kaçıp kurtulabileceği bir sığınığın olmayacağı haber verileceği bildirilmiştir. Ayrıca yukarıda aktarılan şiirlere bakıldığında da “vezer” kelimesinin, korkulu ve zor zamanlarda sığınılacak yer manasında kullanıldığı görülecektir. Dolayısıyla yukarıda aktarılan görüşlerden ve beyitlerden anlaşıldığına göre Kıyâme suresinde geçen bu kelimeyi “sığınak”, “sığınılacak dağ ve ya kale” şeklinde anlamak mümkündür.

2.2.4. Vezîr

V-z-r kökünden gelen ve isim olarak kullanılan diğer bir kelime ise “vezîr” kelimesidir. Vezîr sözlükte, “yardımcı”,²⁶⁹ ve “destekçi”²⁷⁰ manalarına gelmektedir.

Vezîr kelimesinin çoğulu *وُزَّرَاءُ* و *أُوزَارُ* şekillerinde gelir.²⁷¹ ez-Zemahşerî vezîr kelimesinin “evzâr” şeklinde de çoğulunun geldiğini belirtmek maksadıyla şöyle bir rivayet aktarmıştır: “Cüzzâm kabilesin-

²⁶⁸ Ebû Hayyân, *el-Babru'l-Mubît*, VI, 224; es-Semîn el-Halebî, *ed-Durru'l-Masûn*, VIII, 33.

²⁶⁹ el-Mâturîdî, *Tevîlâtü'l-Kur'ân*, X, 251; el-Cevherî, *es-Sıbâb*, II, 845; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IX, 288; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 360.

²⁷⁰ el-Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, s. 927; İbn Atiyye, *el-Mubarrerü'l-Vecîz*, s. 1383; er-Râzî, *Meşâtibü'l-Gayb*, XIX, 15.

²⁷¹ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Mubît*, s. 492.

den fasih bir adam نحن أوزاره أجمعون “hepimiz onun vezirleriyiz/ yardımcılarıyız” demiştir. Bu rivayete göre fasih bir dille konuşan bu adam, vezîr kelimesinin, “eşraf” ve “eytam” vezninde çoğulunun olabileceğini göstermiştir.²⁷²

Vezîr olma durumuna ise “vizâret” denir.²⁷³ İbn Side ve İbn Manzûr ise vezir olma durumuna “vezâret” ya da “vizâret” denildiğini fakat “vizâret”in daha efdal olduğunu belirtmişlerdir.²⁷⁴

Vezîr kelimesi hakkında müfessirler ve dilciler çeşitli tanımlar yapmışlardır. Mesela ez-Zeccâc’a göre vezîr, “kendisine müracaat edilip görüşüyle korunulan kişi” manasına gelmektedir.²⁷⁵ en-Nehhâs’a göre ise vezîr, “sahibinden yükleri alıp taşıyan kişi” demektir.²⁷⁶ el-Cessâs ve et-Tabersî’ye göre vezir “melce” yani “sığınılacak, başvurulacak yer” manasına gelir. Çünkü kral işlerinde ona başvurur.²⁷⁷ Mekkî b. Ebî Tâlib’e göre ise vezîr, “işler hususunda kendisine başvuru kimse”dir.²⁷⁸ el-İsfehânî’ye göre ise vezir, “sultanın yüklerini ve meşguliyetlerini taşıyan kimse” dir.²⁷⁹

Vezîr kelimesinin hangi fiilden geldiği hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Fakat genel olarak bu kelimenin yardım etmek manasına gelen الموائرة kökünden geldiği kabul edilmiştir.²⁸⁰ Bazıları ise bu kelimenin Fetih suresinde de geçen ve yine yardım etmek manasına gelen الموائرة kökünden geldiğini söylemişlerdir.

İbn Kuteybe, أزرته فلانا على الأمر ifadesinin, “o konuda onu takviye ettin ve ona yardımcı oldun” manasına geldiğini, وازرته ifadesinin ise “onun veziri oldum” manasına geldiğini söylemiştir.²⁸¹

²⁷² ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-Belâga*, s. 673.

²⁷³ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, IV, 366.

²⁷⁴ İbn Side, *el-Mubkem*, IX, 104; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 288.

²⁷⁵ ez-Zeccâc, *Meânî'l-Kur'ân*, IV, 67.

²⁷⁶ en-Nehhâs, *Meânî'l-Kur'ân*, I, 329.

²⁷⁷ Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *Abkâmu'l-Kur'ân*, (Nşr. Abdusselam Muhammed Ali Şahin), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2007, III, 36; et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, IV, 137.

²⁷⁸ Mekkî, *el-Hidâye*, VII, 4632.

²⁷⁹ el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 536.

²⁸⁰ el-Cevherî, *es-Sıbâb*, II, 845; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 59-60; er-Râzî, *Mefâtibu'l-Gayb*, XXII, 51; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 288; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 360.

²⁸¹ İbn Kuteybe, *Tefsiru Garibil-Kur'ân*, s. 278.

Vezîre vezîr denilmesinin sebebi ve bu lafzın hangi isimden türetildiği hususu da, âlimler tarafından lügavî açıdan incelenmiş ve bu konuda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bir kısmına göre vezir kelimesi yük, ağırlık manasına gelen “vızr” kelimesinden alınmıştır. Çünkü vezir, hükümdarın işlerinin yükünü ve ağırlığını çekmektedir.²⁸² Kimilerine göre ise, sığınak manasına gelen “vezer” kelimesinden alınmıştır. Çünkü hükümdar, zor zamanlarda ve işlerde vezirin kendisine ve görüşüne başvurmakta ve adeta ona sığınmaktadır.²⁸³

Mesela İbn Kuteybe’ye göre vizaret kelimesinin aslı yük manasına gelen “vızr” kelimesinden gelmektedir. Çünkü vezir sanki sultanın yükünü taşımaktadır.²⁸⁴ ez-Zeccâc’a göre ise vezîr kelimesi, “helakten kurtarması için kendisine sığınılan dağ manasına gelen vezer” den gelmektedir.²⁸⁵ er-Rummânî ve İbnu’l-Hâim gibi alimlere göre ise vezir kelimesi, “yük” manasına gelen “vızr” kelimesinden alınmıştır. Çünkü sanki vezir, sultanın ağırlıklarını, yüklerini taşımaktadır.²⁸⁶

Görüldüğü gibi bu konuda görüş bildirenlerin umumuna göre vezir kelimesi isim olarak ya yük manasına gelen “vızr” kelimesinden, ya da “sığınak, melce” manasına gelen “vezer” kelimesinden türetilmiştir.²⁸⁷ Aslında vezir kelimesinin yapısı ve yaptığı iş düşünüldüğünde İbn Atiyye’nin dediği gibi her iki kelimedenden de gelme ihtimali bulunmaktadır.²⁸⁸ Vezîr kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de iki ayette iki kez geçmektedir. Bu ayetler, Taha suresi 29’uncu ayeti ile Furkân suresi 35’inci ayetlerdir. Her iki ayette de Hz. Harun’un, Hz. Musa’ya vezîr olmasıyla alakalıdır. Taha suresinde Hz. Musa Allah Teâlâ’dan Firavun’a gitme emri alınca Allah Teâlâ’ya yaptığı duası esnasında, kardeşi Harun’u kendisine vezîr olarak atamasını istemiştir. Bu ayetler şu şekilde gelmiştir: اذهب الى فرعون انه طغى قال رب اشرح لي صدري و يسر لي أمري واحلل عقدة من لساني يفقهوا قولي

²⁸² ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 59; Ebu’l-Bekâ, *el-Küllîyyât*, s. 947; er-Râzî, *Mefâtîbu’l-Gayb*, XXII, 51.

²⁸³ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 59; er-Râzî, *Mefâtîbu’l-Gayb*, XXII, 51; Ebu’l-Bekâ, *el-Küllîyyât*, s. 947.

²⁸⁴ İbn Kuteybe, *Tefsîru Garibî’l-Kur’ân*, s. 278.

²⁸⁵ ez-Zeccâc, *Meânî’l-Kur’ân*, III, 357; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-Ârûs*, XXIV, 359-360.

²⁸⁶ er-Rummânî, *Tefsîru Ebi’l-Hasan er-Rummânî*, s. 242; İbnu’l-Hâim, *et-Tibyân*, s. 227; es-San’ânî, *Tefsîru Garibî’l-Kur’ân*, s. 313; eş-Şa’râvî, *Tefsîru’ş-Şa’râvî*, XIV, 8417.

²⁸⁷ Ebû Zehrâ, *Zebratu’t-Tefâsîr*, IX, 4720.

²⁸⁸ İbn Atiyye, *el-Muharreru’l-Vecîz*, s. 1383.

واجعل لي وزيرا من أهلي هرون أخي اشدد به أزرى و أشركه في أمرى كي نسبحك كثيرا و نذكرك كثيرا إنك كنت بنا بصيرا قال قد أوتيت سؤلك يا موسى و لقد مننا عليك مرة أخرى

“Firavun’a git. Çünkü o iyice azdı. Musa: Rabbim! Dedi, yüreğime genişlik ver. İşimi bana kolaylaştı. Dilimden bağı çöz ki insanlar sözümlü anlasınlar. Bana ailemden kardeşim Harun’u vezir olarak ver. Onun sayesinde arkamı kuvvetlendir ve onu işime ortak kıl. Böylece seni bol bol tesbih edelim ve çok çok analım. Şüphesiz ki sen beni görmektesin. Allah: Ey Musa, istediğin sana verildi dedi. Andolsun biz sana bir defa daha lütufta bulunmuştuk.”²⁸⁹

Furkan 35’inci ayette ise Hz. Musa’ya kitap verildiğinden ve kardeşi Harun’un kendisine vezir yapıldığından ve ikisinden Allah’ın ayetlerini yalanlayan kavme gitmelerinin istendiğinden bahsedilmektedir. و لقد آتينا موسى الكتاب و جعلنا معه أخاه هرون وزيرا فقلنا اذهايا القوم الذين كذبوا بآياتنا فدمرناهم تدميرا “Andolsun biz Musa’ya Kitab’ı verdik, kardeşi Harun’u da ona yardımcı yaptık. Onlara, ‘ayetlerimizi yalanlayan kavme gidin’ dedik. Sonunda onları yerle bir ediverdik.”²⁹⁰

Görüldüğü gibi yukarıdaki ayetlerde de vezir kelimesi birçok müfessirin de belirttiği gibi “yardımcı”²⁹¹ manasına gelmektedir. Taha suresinde ki ayetlerde, Hz. Musa ailesiyle Mısır’a dönerken kendisine peygamberlik verildiğinden haber verilmiştir. Fakat Hz. Musa’nın Firavun kavmiyle önceden yaşadığı hadiseler ve Firavun’un azgınlığı, Hz. Musa tarafından bilindiğinden, Hz. Musa, karşılaşacağı zorluklar için kendisine bir yardımcı verilmesini talep etmiştir. Allah Teâlâ da onun bu isteğine olumlu mukabele de bulunmuştur.

Hz. Musa, kardeşini yardımcı olarak istemesinin sebebini ise “onunla sırtımı kuvvetlendir, onu işime ortak kıl. Böylece seni çok analım ve bol bol tesbih edelim” şeklinde açıklamıştır. Böylece işlerinde, zikir ve tesbihinde ona ortak ve yardımcı olacak birini talep etmiştir. Hz. Musa’nın nübüvvet konusunda kendisine bir yardımcı ve ortak istemesinin nübüvvete uygun olup olmadığı hususu akla gelebilir. Fa-

²⁸⁹ Taha, 20/24-37.

²⁹⁰ Furkân, 25/35-36.

²⁹¹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, II, 328; et-Taberî, *Tefsîru’t-Taberî*, XVI, 178; es-Sa’lebi, *el-Keşf ve’l-Beyân*, VII, 132; et-Taberî, *Mecmeu’l-Beyân*, VII, 215; el-Begavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, s. 817.

kat en-Nesefi ve eş-Şevkânî'nin de dediği gibi vezirlik ve yardımcılık, nübüvvetle çelişmemektedir. Çünkü aynı zaman diliminde peygamberler gönderilirdi ve onlara, birbirlerine yardım etmeleri emredilirdi.²⁹²

Aslında Hz. Musa'nın kendisine bir yardımcı isteyip işlerinde kendisine destek olmasını istemesi ve Allah Teâlâ'nın da bunu kabul etmesi; insanların bir şerike, ortağa ve yardımcıya ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu kişi peygamber bile olsa durum değişmemektedir. Böylece bu ayetle Allah Teâlâ adeta, kendisinin dışında herkesin bir desteğe ve ortağa ihtiyaç duyduğunu ilan etmiş olmaktadır.

2.2.5. Vâzire

“Vâzire” kelimesi, sülâsî fiil hali²⁹³ وَزَّرَ وَزَّرًا şeklinde gelen ve manası taşımak²⁹⁴ ve “günah işlemek”²⁹⁵ olan fiilin ismi failidir.²⁹⁶ Bu kelime Kur'ân-ı Kerim'de لا تزر وازرة وزر أخرى ayetleri içinde beş yerde geçmektedir.²⁹⁷ Dolayısıyla bu kelime ayetlerde ya “taşıyan”²⁹⁸ ya da “günahkâr”²⁹⁹ manasına gelmektedir.

Ayetlerde geçen “vâzire” kelimesinin müennes kullanılmasının sebebi ise mahzuf bir “nefis” kelimesinin sıfatı olmasıdır.³⁰⁰ Aynı şekilde

²⁹² Abdullah İbn-i Ahmed İbn-i Mahmûd en-Nesefi, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, (Thk. eş-Şeyh Zekeriyâ Umeyrât), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 2008, II, 188; eş-Şevkânî, *Fetbu'l-Kadir*, s. 1256.

²⁹³ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, IV, 366; Mamer b. Müsenna, *Mecâzu'l-Kur'an*, I, 372; el-Ahfeş, *Meânî'l-Kur'an*, s. 178; et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, VII, 190; en-Nehhâs, *Meânî'l-Kur'an*, I, 329; İbn Side, *el-Mubkem*, IX, 103; ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-Belâga*, s. 673; İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Vecîz*, s. 615; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 288; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 359.

²⁹⁴ ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-Belâga*, s. 673; İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Vecîz*, s. 615; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 359.

²⁹⁵ Mamer b. Müsenna, *Mecâzu'l-Kur'an*, I, 372; ez-Zeccâc, *Meânî'l-Kur'an*, III, 231; el-Cessâs, *Abkâmu'l-Kur'an*, III, 36; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 359.

²⁹⁶ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, IV, 366; ez-Zeccâc, *Meânî'l-Kur'an*, III, 231; ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-Belâga*, s. 673; İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Vecîz*, s. 615; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 359.

²⁹⁷ En'âm, 6/31; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7; Necm, 53/38.

²⁹⁸ Mukâtil b. Süleyman, *el-Vucûb ve'n-Nezâir*, s. 129; İbn Aşûr, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr*, XV, 51.

²⁹⁹ Mamer b. Müsenna, *Mecâzu'l-Kur'an*, I, 372 ve II, 153; et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, VIII, 118; ez-Zeccâc, *Meânî'l-Kur'an*, II, 312; eş-Şerif er-Radi, *Telbîsü'l-Beyân*, s. 227; İbn Arabî, *Abkâmu'l-Kur'an*, II, 245; el-Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmi'l-Kur'an*, VII, 129; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs*, XXIV, 359; el-Âlûsî, *Rûbu'l-Meâni*, XXII, 476; eş-Şinkîti, *el-Azbu'n-Nemîr*, II, 951.

³⁰⁰ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 588; İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Vecîz*, s. 1611; el-Kurtubî, *el-Câmi li-Abkâmi'l-Kur'an*, XIV, 271; Ebû Hayyân, *el-Babru'l-Mubît*, 293; es-Semîn el-

bu ayetlerde geçen أخرى “uhrâ” kelimelerinin müennes gelmesinin sebebi de kendisiyle nefsin kastedilmiş olmasıdır.³⁰¹

“Vâzire” kelimesinin geçtiği ayetler “vizr” ve “fiil şeklinde kullanımı” başlıklarında ayrıntılarıyla geçtiği için burada daha fazla ayrıntıya girilmeyecektir.

Sonuç

Vizr kökü ve türevleri Kur'ân-ı Kerim'de 14 ayette, 27 kez geçmektedir. Bunlardan yedi tanesi fiil, yirmi tanesi ise isim formunda gelmiştir. Fiil şeklinin beş tanesi, تَزَّرَ şeklinde sülâsî babdan, iki tanesi ise تَزْرُونَ şeklinde yine sülâsî babdan gelmiştir. İsim şeklinin ise yedi tanesi الوِزْرَ “vizr”, beş tanesi “vizr” kelimesinin çoğulu olan الأَوْزَارَ “evzâr”, beş tanesi bu kökün ismi faili olan وَازَرَةَ “vâzire”, iki tanesi وَزِيرَ “vezir” ve bir tanesi de وَزَرَ “vezer” formunda gelmiştir. Bu kök Kur'ân'da geçtiği yerlerin çoğunda “taşımak” ve “günah” manasında kullanılmıştır. Bu kökten gelen vezer ve vezir kelimelerinin manaları ise farklıdır.

Bu kökten gelen vizr kelimesi, içinde bulunduğu ayetin konumuna göre, “günah”, “günah yükü”, “günahın cezası”, “yük” ve “ağır yük” manalarında kullanılmıştır. Bu kelimenin çoğulu olan evzâr kelimesi ise “ağırlık”, “günah” ve “günahların ağırlığı” manalarına gelmektedir. Evzâr kelimesi harp lafzı ile birlikte kullanıldığında ise “savaş aletleri” ve “silah” manasına gelmektedir. “Harbin evzârını vaz' etmesi” tabiri ise “silahların bırakılması” ve “savaşın bitmesi” anlamındadır.

İsmi fail kalıbında gelen vâzire kelimesi ise “taşıyan” ve “günahkâr” anlamındadır.

İsim formunda gelen vezer kelimesi ise Kur'ân'da “sığınak” ve “sığınılacak dağ-kale” manasında kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerim Arapların daha önce kullandığı vezer kelimesini aynı manada kullanmıştır.

Vezir kelimesi ise “yardımcı” manasında kullanılmıştır. Bu kökün fiil halleri ise Kur'ân-ı Kerim'de “taşımak” ve “günah işlemek” manasında kullanılmıştır. وَلَا تَزِرْ ayetlerinin geçtiği yerlerde, bazı geçmiş

Halebî, *ed-Durru'l-Masûn*, IX, 221; İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr*, XXIII, 341.

³⁰¹ İbn Atiyye, *el-Mubarreru'l-Vecîz*, s. 1611; İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr*, XXIII, 341.

ümmetlerde ve Araplarda var olan, suçlunun yerine başka bir yakınına cezalandırma uygulamasına karşı çıkılarak özellikle suçun ve cezanın şahsiliğine vurgu yapılmış ve suçlu yerine başkasının cezalandırılmayacağı vurgulanmıştır. Cezanın şahsiliği ilkesi modern hukukta da kabul edilmiştir.

Kaynaklar

- A'şâ, Meymûn b. Kays, *Dîvanu'l-Âşâ*, (Şerh: M. Muhamet Hüseyin), Mektebetu'l-Âdâb, Yy. Ts.
- Aktan, Hamza, "Âkile" *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1989, II, 248-249.
- Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbu'd-Dîn es-Seyyid Mahmûd, *Rûbu'l-Meâni fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's Seb'i'l-Mesâni*, (Thk. es-Seyyid Muhammed es-Seyyid, Seyyid İbrahim İmrân), Dâru'l-Hadis, Kahire 2005, (I-XXX).
- Askerî, Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdullah b. Sehl, *el-Furûku'l-Lugaviyye*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2013.
- Aydın, Mehmet, *Dinler Taribine Giriş*, Damla Ofset Matbaacılık, Konya 2000.
- Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ûd, *Meâlimu't-Tenzil*, Dâr-ı İbn-i Hazm, Beyrut 2002.
- Berki, Ali Himmet, *Açıklamalı Mecelle*, Hikmet Yayınları, İstanbul 1985.
- Beyânü'l-Hak en-Nisâbüri el-Gaznevî, Mahmud b. Ebi'l-Hasan b. el-Hüseyin, *Bâbiru'l-Burbân fî Meâni Müşkilâti'l-Kur'an*, (Thk. Suad Bint-i Salih b. Said Bâbkî), Câmîatu Ümmi'l-Kurâ, Mekke 1998, (I-III).
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed İbn İsmâil el-Cu'fi, *el-Câmiu's-Sabîb*, (Thk. Muhammed Nizâr Temim, Heysem Nizâr Temîm) Dâru'l-Erkâm, Beyrût ts.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *Abkâmu'l-Kur'an*, (Nşr. Abdusselam Muhammed Ali Şahin), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2007, (I-III).
- Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sıbâb Tâcu'l-Luga ve Sıbâbu'l-Arabîyye*, (Thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1990, (I-VII).
- Dâmegânî, Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Muhammed, *el-Vucûb ve'n-Nezâir li-Elfâzi Kitâbillabi'l-Azîz*, (Thk. Muhammed Hasan Ebu'l-Azm ez-Zefî), Vizâretu'l-Evkâf, Kahire 1992, (I-II).

- Derveze, Muhammed İzzet, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Tunus 2008, (I-X).
- Ebû Hayyân el-Endülüsî, Esîru'd-Dîn Muhammed b. Yûsuf, *el-Babru'l-Mubît*, (Thk. Komisyon), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 2010, (I-IX).
- Ebû Hayyân el-Endülüsî, Esîru'd-Dîn Muhammed b. Yûsuf, *Tubfetu'l-Erib bimâ fî'l-Kur'an mine'l-Garib*, Matbaatu'l-İhlas, Hamâ 1926.
- Ebû Zehra, Muhammed, *Zebratu't-Tefâsîr*, Dâru'l-Fikr, Yye. Ts. (I-X).
- Ebu'l-Bekâ, Eyyûb b. Musa el-Hüseynî el-Kefevî, *el-Külliyât, Mu'cemun fî'l-Mustalahât ve'l-Furûki'l-Lugaviyye*, (Thk. Adnan Dervîş-Muhammed el-Mısırî), Müessesetu'r-Risâle Nâşirûn, Beyrût 1998.
- Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa, *İrşâdu'l-Aklî's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, (Thk. Muhammed Subhî Hasan Hallâf), Dâru'l-Fikr, Beyrût 2011, (I-VII).
- Fârisî, Ebû Ali el-Hasan b. Abdulgaffâr, *el-Hücce fî İleli'l-Kıraâtî's-Seb'*, (Thk. Komisyon), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 2007, (I-IV).
- Ferrâ, Ebû Zekerîyya Yahya b. Ziyâd, *Meâni'l-Kur'an*, (Thk. Komisyon), el-Hey'etu'l-Misriyyetu'l-Âmmetu Li'l-Kitâb, Kahire 1980-2001, (I-III).
- Firûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakub, *el-Kâmûsu'l-Mubît*, (Thk. Komisyon), Müessesetu'r-Risâle, Beyrût 2005.
- Firûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakub, *Tenvîru'l-Mikyâs min Tefsîr-i İbn-i Abbâs*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 2008.
- Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, (Thk. Abdulhamit Hindâvî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 2003, (I-IV).
- Hassân b. Sâbit, *Dîvanu Hassân b. Sâbit*, (Şerh, Abdâ Mühennâ), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1994.
- Herevî, Ebû Ubeyd Ahmed b. Muhammed, *el-Garîbeyn fî'l-Kur'an ve'l-Sünne*, (Thk. Ahmed Ferîd el-Mizyedî), Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekte 1999, (I-VI).
- İbn Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah, *Abkâmu'l-Kur'an*, (Thk. Rıza Ferec el-Hümâmî) el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrût 2009, (I-IV).
- İbn Âşûr, Muhammed Tahîr, *et-Tabrîr ve't-Tenvîr*, Dâr-u Suhnûn, Tunus 1997, (I-XXX).

- İbn Atiyye el-Endülüsî, Ebû Muhammed Abdu'l-Hak, *el-Mubarreru'l-Veciz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Dâru İbn-i Hazm, Beyrut 2002.
- İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. el-Kelbî, *et-Tesbîl li-Ulûmî't-Tenzîl*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1995, (I-II).
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan, *Cemberetu'l-Luga*, (Thk. Remzî Münîr Ba'lebekî), Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 1987, (I-III).
- İbn Ebî Hâtîm, Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, (Thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib), Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke-Riyad 1997, (I-X).
- İbn Ebî Zemenîn, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîz*, (Thk. Ebu Abdullah Hüseyin b. Ukkâşe, Muhammed b. Mustafa el-Kenz), el-Fârûku'l-Hadîse li't-Dibaâti ve'n-Neşr, Kahire 2002, (I-V).
- İbn Fâris, Ebu'l Hüseyin Ahmed İbn-i Zekeriyya, *Mekâyisu'l-Luga*, Dâru'l-Hadis, Kahire 2008.
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim, *Tefsîru Garîbi'l-Kur'ân*, (Thk. Es-Seyyid Ahmed Sakr), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1978.
- İbn Mâce, *Sünen İbn Mâce*, Mektebetu'l-Meârif li'n-Neşri ve't-Tevzî', Riyad 2008.
- İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Hadis, Kahire 2003, (I-IX).
- İbn Side, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail el-Mursî, *el-Mubkem ve'l- Mubîtu'l-A'zam*, (Thk. Abdulhamit Hindâvî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2000, (I-II).
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâleddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, Dâr-ı İbn-i Hazm – el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 2002.
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâleddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Tezkiretu'l-Erib fî Tefsîri'l-Garîb*, (Thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb), Mektebetu'l-Meârif, Riyad 1986, (I-II).
- İbnu'l-Hâim, Şihabuddîn Ahmed b. Muhammed b. İmâd, *et-Tibyân fî Tefsîr-i Garîbi'l-Kur'ân*, (Thk. Dâhî Abdalbâki Muhammed), Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 2003.
- İncîl, *el-Abdu'l-Cedîd*, Daru'l-Kitâbi'l-Mukaddes, Kahire 2005.
- İsfehânî, er-Râgıb, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2001.

- İzzuddin Abdulaziz b. Abdusselam, *Mecâzu'l-Kur'an*, (Thk. Mustafa Muhammed Hüseyin ez-Zehabi), Müessesetu'l-Furkân li't-Turâsi'l-İslâmî, Londra 1999.
- Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Dîvânu Ka'b b. Mâlik*, (Thk. Ve İnc. Sâmî Mekkî el-Ânî), Mektebetu Nahda, Bağdat 1966.
- Kılıç, Sadık, *Kur'an'da Günah Kavramı*, Hibaş Yayınevi, Konya 1984.
- Kitabı Mukaddes*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1997.
- Kummî, Abdurrahman b. Muhammed b. İbrahim İbnu'l-Atâikî, *Mubtasar Tefsir el-Kummî*, (Thk. Muhammed Cevad el-Hüseynî el-Celâli), Müessesetu Dâri'l-Hadîs, Kum 1432.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi li Abkâmî'l-Kur'an*, (Thk. İmâd Zeki el-Bârûdî, Hayrî Said) el-Mektebetu't-Tevfikîyye, Kahire 2008, (I-XX).
- Ma'mer b. el-Müsennâ, Ebû Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'an*, (Thk. Fuat Sezgin), Mektebetu'l-Hancî, Kahire Ts., (I-II).
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed, *Te'vilâtu'l-Kur'an*, (İlmi Kontrol ve Thk. Bekir Topaloğlu, Abdullah Başak) Mizan Yayınevi, İstanbul 2007-2010, (I-XVII).
- Mâverdi, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, (Thk. Es-Seyyid Abdulmaksûd b. Abdurrahim), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye-Müessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Beyrut Ts. (I-VI).
- Mecelle-i Abkâm-ı Adliyye*, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul 1300.
- Mekkî b. Ebî Tâlip, Ebû Muhammed el-Kaysî, *el-Hidâye ilâ Bulûğî'n-Nibâye*, (Thk. Komisyon) Külliyyetu'd-Dirâsâti'l-Ulyâ, BAE. 2008, (I-XIII).
- Mekkî b. Ebî Tâlip, Ebû Muhammed el-Kaysî, *el-Umde fî Garibi'l-Kur'an*, (Thk. Yusuf Abdurrahman el-Mar'aşlî), Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1981.
- Mekkî b. Ebî Tâlip, Ebû Muhammed el-Kaysî, *Tefsîru'l-Müşkil min Garibi'l-Kur'an*, (Thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb), Mektebetu'l-Mearif, Riyad 1985.
- Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l-Merâğî*, Şirketu Mektebe ve Matbaa-i Mustafa el-Bâbî, 1946, (I-XXX).
- Mukâtil b. Süleyman el-Belhî, *el-Vucûb ve'n-Nezâir fî'l-Kur'ânî'l-Kerim*, (Thk. Ahmet Ferîd el-Mizîyedî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2008.

- Mukâtil b. Süleyman el-Belhî, *Tefsîr-i Mukâtil b. Süleyman*, (Thk. Ahmed Ferîd) Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 2003, (I-III).
- Müslim, İbnu'l-Haccâc en-Nisâbüri, *Sabih-i Müslim*, Dâru'l-Ma'rife, (Thk. eş-Şeyh Halîl Me'mûn Şihâ), Beyrut 2010.
- Nehhâs, Ebû Ca'fer, *Meânî'l-Kur'ân*, (Thk. Yahya Murâd) Dâru'l-Hadîs, Kahire 2004, (I-II).
- Nesefî, Abdullah İbn-i Ahmed İbn-i Mahmûd, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, (Thk. Eş-Şeyh Zekeriyâ Umeyrât), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 2008, (I-II).
- Nisâbüri, el-Allame Nizamuddin el-Hasan b. Muhammed b. Hüseyin el-Kummî, *Garâibu'l-Kur'ân ve Ragâibu'l-Furkân*, (Thk. Zekeriya Umeyrât), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1996, (I-VI).
- Râzî, Fahreddin, *Mefâtihu'l-Gayb*, (Thk. İmâd Zeki el-Bârudi) el-Mektebetü't-Tevfikiyye, Kahire 2003, (I-XXXII).
- Rıza, Muhammed Reşit, *Tefsîru'l-Menâr*, Dâru'l-Menâr, Kahire 1947, (I-XII).
- Rummânî, Ebu'l-Hasan Alî b. İsa, *Tefsîru Ebi'l-Hasan er-Rummânî, el-Câmi li İlmî'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, (Thk. Hudr Muhammed Nebhâ) Beyrut 2009.
- Sa'lebî, Ebû İshâk, *el-Kesf ve'l-Beyân, Tefsîru's-Sa'lebî*, (Thk. Ebû Muhammed İbn Âşûr), Dâr İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut 2002, (I-X).
- San'ânî, Muhammed b. İsmail el-Emîr, *Tefsîru Garibi'l-Kur'ân*, (Thk. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk), Dâr İbn Kesîr, Beyrut 2000.
- Seâlibî, eş-Şeyh Seyyidî Abdurrahman, *el-Cevâhiru'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, (Thk. Ebû Muhammed el-Ğumârî el-İdrîsî el-Hasenî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1996, (I-III).
- Sebt, Halid b. Osman, *el-Azbu'n-Nemîr min Mecâlisî's-Şinkiti fî't-Tefsîr*, Dâr İbn Affân-Dâr İbnu'l-Kayyim, Yy. 2003, (I-V).
- Sem'ânî, Ebu'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdulcebbar et-Temîmî el-Mervezî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, (Thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim), Dâru'l-Vatan, Riyad 1997, (I-VI).
- Semerkindî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmet b. İbrahim, *Babru'l-Ulûm, Tefsîru's-Semerkindî*, (Thk. Ali Muhammed Muavviz, Adil Ahmet Abdu'l-Mevcut), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, (I-III).

- Semîn el-Halebî, Ahmed b. Yusuf, *ed-Durru'l-Masûn fî Ulûmî'l-Kitâbî'l-Meknûn*, (Thk. Ahmet Muhammet el-Harrât), Dâru'l-Kalem, Şam ts., (I-XI).
- Suyûtî, Celâleddîn Abdurrahmân, *Lübâbu'n-Nukûl fî Esbâbî'n-Nuzûl*, Müessesetu'l-Muhtâr, Kahire 2006.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellî, *Tefsîru's-Şa'râvî*, Dâru Ahbârî'l-Yevm, Ts. (I-XXIV).
- Şerîf er-Radî, *Telbîsu'l-Beyân fî Mecâzâtî'l-Kur'ân*, Âlemu'l-Kutub-Meketebetu'n-Nahdatî'l-Arabiyye, 1986, Yy.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fetbu'l-Kadîr, el-Câmi Beyne Fenneyî'r-Rivâye ve'd-Dirâye min İlmi't-Tefsîr*, Dâr-ı İbn-i Hazm, Beyrut 2000.
- Şeybânî, Ebû Amr, *Kitâbu'l-Cîm*, (Thk. Komisyon), el-Hey'etu'l-Âmme li-Şuûni'l-Metâbî'l-Emîriyye, Kahire 1975, (I-III).
- Şınkîti, Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Muhtâr, *Edvâu'l-Beyân fî Âzâbî'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, (Thk. Muhammed Abdulaziz el-Hâlidî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2006.
- Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin, *el-Mîzân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Müessesetu'l-A'lamî li'l-Matbûât, Beyrut 1997, (I-XXII).
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed İbn-i Cerîr, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vilî'l-Kur'ân, Tefsîru't-Taberî*, (Thk. Komisyon), el-Mektebetu't-Tevfikîyye, Kahire 2004, (I-XXX).
- Tabersî, Emînu'l-İslâm Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasan, *Mecmeu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ulûm, Beyrut 2005, (I-X).
- Tarafé b. Abd, *Divânu Tarafé*, (Şerh, Mehdi Muhammed Nâsiruddîn), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2002.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasan, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Daru İhyâit-Turâsî'l-Arabî, Beyrut Ts.
- Tümer, Günay, "Aslı Günah", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1991, III, 496-497.
- Türk Ceza Kanunu.*
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.*
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Matbaai Ebuuzziya, İstanbul 1935-1939. (I-IX).

- Zâviyetî, Muhammed Şükri Ahmed, *Tefsîru'd-Dabbâk*, Dâru's-Selâm, Kahire 2009, (I-II).
- Zebidî, Muhammed Murtaza el-Hüseynî, *Tâcu'l-Ârûs min Cevâbiri'l-Kâmûs*, (Thk. Komisyon), Matbaatu Hükûmet-i Kuveyt, Kuveyt 1965-2001, (I-XL).
- Zeccâc, Ebu İshâk İbrahim b. es-Serî, *Meânî'l-Kur'ân ve İrâbub*, (Thk. Abdulcelil Abduh Şilbî), Âlemu'l-Kutub, Beyrut 1988, (I-V).
- Zemaşerî, Cârullah Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *Esâsu'l-Belâga*, Dâru'l-Fikr, Beyrût 2006.
- Zemaşerî, Cârullah Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *Tefsîru'l-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vucûbi't-Te'vil*, (Nşr. Muhammed Abdusselam Şahin) Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1995, (I-IV).